

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Irenos Kurasovos,
V kurso, taikomosios jurisprudencijos
studijų šakos studentės

**Magistro darbas
Bendrieji teisės principai ir jų taikymo ypatumai
Lietuvos teismų praktikoje**

Vadovas: doc. dr. Juozas Galginaitis
Recenzentė: asist. dr. Rūta Bakševičienė

Vilnius
2018

TURINYS

ĮVADAS.....	2
1. TEISĖS PRINCIPŲ SAMPRATA, KVALIFIKAVIMAS IR KLASIFIKACIJA.....	6
1.1. Teisės principų samprata ir jų vieta teisės sistemoje.....	6
1.2. Teisės principo atribojimas nuo teisės normų.....	10
1.3. Teisės principų funkcijos ir jų reikšmė.....	13
1.4. Teisės principų rūšys.....	19
2. BENDRŲJŲ TEISĖS PRINCIPŲ TURINYS.....	23
2.1. Teisingumo principas.....	26
2.2. Protingumo principas.....	31
2.3. Sąžiningumo principas.....	33
2.4. Lygiateisiškumo principas.....	36
2.5. Proporciningumo principas.....	41
3. BENDRŲJŲ TEISĖS PRINCIPŲ TAIKYMAS	
LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE.....	44
3.1. Bendrųjų teisės principų taikymas bendrosios kompetencijos teismuose.....	44
3.1.1. Bendrųjų teisės principų taikymas civilinėse bylose.....	44
3.1.2. Bendrųjų teisės principų taikymas baudžiamosiose bylose.....	52
3.2. Bendrųjų teisės principų taikymas Lietuvos Respublikos vyriausiam administraciniame teisme.....	56
IŠVADOS.....	63
SANTRAUKA.....	65
SUMMARY.....	66
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	67

ĮVADAS

Temos aktualumas. Teisės principai – pagrindinės nuostatos, fundamentalūs pradai. Jais grindžiami tiek bendrieji, tiek individualūs teisiniai sprendimai, todėl teisės principai kreipia (orientuoja) ir teisėkūrą, ir teisės įgyvendinimą. Tam, kad tinkamai išnagrinėtume ir suprastume kodeksuose nurodytas teisės nuostatas, o po to šias nuostatas taikytume sprendžiant bylas, šalinant teisės spragas bei kuriant naujas teises normas neretai tenka naudotis bendraisiais teisės principais, todėl svarbu tinkamai išmanyti teisės principų turinį ir reikšmę. Nagrinėjant tiek mokslinę literatūrą, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo bei bendrosios kompetencijos teismų praktiką pastebima, kad vieni principai yra išnagrinėti plačiau, kiti siauriau. Todėl kyla klausimas, ar visi bendrieji teisės principai (teisingumas, lygiateisiškumas, sąžiningumas, protingumas, proporcingumas) yra taikomi vienodai ir tolygiai Lietuvos teismų praktikoje? Šiuo moksliniu darbu norima plačiau išanalizuoti bendrųjų teisės principų sampratas, jų funkcijas ir reikšmę Lietuvos teisinei sistemai, o taip pat atskleisti šių principų taikymo ypatumus nagrinėjant bylas Lietuvos Aukščiausiame Teisme bei Lietuvos vyriausiam administraciniame teisme.

Tikslas. Pagrindinis šio magistro darbo tikslas yra literatūros ir teismų praktikos pagrindu atskleisti bendrųjų teisės principų sampratą, išanalizuoti jų požymius, funkcijas, taip pat taikymo ypatumus Lietuvos teismų praktikoje, o taip pat pateikti Lietuvos teismų praktikos pavyzdžius nagrinėjama tema.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti teisės principų sampratą.
2. Detaliai atskleisti bendrųjų teisės principų, o būtent: protingumo, sąžiningumo, lygiateisiškumo, teisingumo, proporcingumo sampratas ir jų reikšmę Lietuvos teisinei sistemai bei Lietuvos teismų praktikai.
3. Apžvelgti bendrųjų teisės principų taikymo ypatumus Lietuvos teismų praktikoje, atliekant teismų praktikos analizę.

Tyrimo objektas. Šio magistro darbo tyrimo objektas yra Lietuvos teisės mokslininkų publikacijos, o taip pat Lietuvos teismų praktika taikant bendruosius teisės principus.

Tyrimo metodai. Rengiant magistrinį darbą pasiremta istoriniu, lingvistiniu, sisteminiu, lyginamuoju bei analizės metodais:

1) Istoriniu metodu naudotasi analizuojant teisės principų atsiradimą ir taikymą Senovės Romos laikais tokiu būdu pereinant prie to, kaip šie principai naudojami šių dienų teismų praktikoje.

2) Lingvistiniu metodu naudotasi atskleidžiant teisės principų bei bendrųjų teisės principų sampratą, nustatant darbe naudojamų žodžių reikšmę. Buvo gilinamasi į žodžių funkciją bei jų teleologinę reikšmę.

3) Lyginamasis metodas naudotas lyginant teisės principus įvairiose teisės šakose, t. y. nagrinėjama teisės principų samprata ne tik teisės teorijos mokslo atžvilgiu, bet taip pat ir baudžiamojoje, civilinėje, administracinėje, tarptautinėje teisėje, baudžiamojo bei civilinio proceso teisėje taikomų principų sampratos. Darbe remiantis šiuo metodu dažnai lyginama skirtinga bei neretai išsiskirianti autorių nuomonė.

4) Sisteminis metodas naudotas siekiant išsiaiškinti teisės principų (tame tarpe ir bendrųjų teisės principų) vietą teisės sistemoje bei bendrųjų teisės principų praktinį taikymą.

5) Analizės metodas naudotas aptariant pagrindinius bendrųjų teisės principų tikslus ir nagrinėjant kiekvieno principo pasireiškimą Lietuvos teisės sistemoje. Taip pat šiuo metodu naudotasi apžvelgiant skirtingas bendrųjų teisės principų funkcijas.

Darbo originalumas. Bendrieji teisės principai yra taikomi kone kiekvienoje sprendžiamoje byloje, tačiau bylų, kuriose būtų apibrėžtos konkrečių teisingumo, protingumo, lygiateisiškumo, sąžiningumo bei proporcingumo principų sąvokos yra labai nedaug ir be to daugelyje iš jų minėti principai analizuojami labai abstrakčiai. Tuo tarpu mokslinių darbų, skirtų bendrųjų teisės principų analizei yra kur kas daugiau – juos pakankamai išsamiai analizavo G. Lastauskienė, parašydama ne vieną publikaciją teisės principų tema. Taip pat teisės principų analizė yra atlikta ir K. Jankausko disertacijoje „Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje“. Ne mažiau svarbios yra E. Kūrio, V. Mikelėno, L. Baublio, A. Vaišvilos publikacijos, kuriose vienas ar kitais aspektais yra nagrinėjami teisės principai. Analizuojant magistro darbus yra paminėtini I. Dumašiutės magistro darbas „Teisės principai Lietuvos teismų praktikoje“, B. Savel magistro darbas „Teisės normų ir teisės principų svoris Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje“, taip pat L. Baltrušaitytės magistro darbas „Teisės principų taikymas Lietuvos teismų praktikoje“ bei G. Būdvyčio magistro darbas „Teisingumo principo

samprata ir jo įgyvendinimo būdai baudžiamojoje justicijoje“. Šiuose darbuose yra aptariami teisės principų sampratos, jų taikymo būdai tiek kuriant įstatymus, tiek taikant juos teismų praktikoje, taip pat teisės principai nagrinėjami kaip teisės aiškinimo ir teisinio argumentavimo metodas. Tačiau pastebėtina, jog konkrečiai bendrųjų teisės principų – teisingumo, protingumo, lygiateisiškumo, sąžiningumo ir proporcingumo principų – taikymo ypatumai Lietuvos teismų praktikoje nebuvo nagrinėjami nei teisės doktrinoje, nei minėtuose akademinuose darbuose. Šis magistro darbas yra originalus tuo, kad jame norima atskleisti kiekvieno iš bendrųjų teisės principų reikšmę nagrinėjant ir sprendžiant bylas Lietuvos teismuose, t. y. ar visi bendrieji teisės principai (teisingumas, lygiateisiškumas, sąžiningumas, protingumas ir proporcingumas) taikomi vienodai, ar vis dėlto kartais į vienus principus yra atsižvelgiama daugiau, o į kitus mažiau.

Svarbiausi literatūros šaltiniai. Iš pradžių dėmesys buvo sutelktas tik į teisės teorijos siaurąją prasme šaltinius, tačiau mokslinio tyrimo eigoje nuspręsta pasitelkti lyginamąjį metodą, tokiu būdu išplečiant medžiagos analizę į kitas teisės šakas: baudžiamąją teisę, civilinę teisę, civilinio proceso teisę ir kt. Todėl siekiant tinkamai apžvelgti ir atskleisti teorinę teisės principų ir bendrųjų teisės principų esmę, pirmuose dviejuose skyriuose didele dalimi yra nagrinėjami įvairių teisės šakų vadovėliai, monografijos, bei komentarai, o taip pat Lietuvos teisės mokslininkų darbai, publikuoti Jurisprudencijos ir kituose teisės žurnaluose. Šiame darbe remiamasi tokių Lietuvos teisės mokslininkų nuomonėmis kaip: L. Baublio, K. Jankausko, E. Kūrio, G. Lastauskienės, V. Mikelėno, V. Vadapalo, A. Vaišvilos, K. Valančiaus, S. Vansevičius ir kt. Taip pat darbe naudojama aktualiausia Lietuvos teismų praktika.

1. TEISĖS PRINCIPŲ SAMPRATA, KVALIFIKAVIMAS IR KLASIFIKACIJA

1.1. Teisės principų samprata ir jų vieta teisės sistemoje

Prieš pradėdant nagrinėti šių dienų teisės principų sampratą, vertėtų pažymėti kelis faktus kaip formavosi bendrieji teisės principai. Taigi, romėnų teisė pagal normų taikymo sritį buvo skirstoma į bendrąją teisę ir išimtinę teisę. Bendroji teisė apėmė universalias teisės normas, taikytas visais atvejais, išskyrus tuos, kai specialioji teisės norma numatė tam tikras išimtinės teisinio reguliavimo taisykles. Šios, specialiosios, teisės normos sudarė išimtinę teisę. Teisininkas Paulius kūrinėje apie išimtinę teisę sakė, kad tai yra taisyklė, prieštaraujanti bendrajai teisės principui siekiant asmeninės naudos. Viena iš pagrindinių išimtinės teisės normų egzistavimo priežasčių buvo ta, kad kartais išimtinė norma galėdavo padėti atsirasti bendrajai teisės principui. Šiuo atveju išimtinė norma tapdavo bendruoju principu. Ilgainiui iš išimtinės teisės išsirutuliojo bendrasis principas, kad, kam nors įgaliojus kitą asmenį jo vardu sudaryti sutartį, ieškinį galima pareikšti ir atstovaujamajam, nors atstovas ir nebuvo pavaldus, o veikė tik kaip asmuo, valdantis svetimą turtą pagal įgaliojimą ir tvarkantis su juo susijusius kasdienius reikalus be tolesnio turto savininko sutikimo¹.

Pereinant prie šiandieninės teisinės sistemos galima pažymėti, kad kadangi teisės kūrimas yra istorinis procesas, besiremiantis teisės tradicijomis, tai ir 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija ne užbaigė grįžimą į šiuolaikinę romanų ir germanų teisės sistemų šeimą, o tik numatė aiškesnes Lietuvos teisės sistemos reformavimo ir demokratinės valstybės kūrimo kryptis. Konstitucija įtvirtino naujus teisės principus, kurių realizavimas skatintų naujos teisės sistemos sukūrimą².

Taigi teisės principai – kategorija, kurią vis dar tiria ir analizuoja Nepriklausomybę atkūrusios, visuomeninės santvarkos pokyčius išgyvenusios, ideologinį, ekonominį ir socialinį stresą patyrusios Lietuvos visuomenė, taip pat teisinė bendruomenė. Dabar retas kuris drįstų ginčyti teiginį, kad nors teisę dažniausiai tapatiname su konkrečiomis, tiksliai apibrėžtomis elgesio taisyklėmis, tačiau iš tikrųjų

1 NEKROŠIUS, I., NEKROŠIUS, V., VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999. P. 16.

2 BIRMONTIENĖ, T. Sveikatos teisės konstituciniai principai. Naujų teisės šakų kūrimosi problemos // Lietuvos teisės kūrimo principai. Vilnius: 1995. P. 70.

didžiausią reikšmę teisei turi ne šios taisyklės, o kita teisinės materijos dalis, kurią įprasta vadinti teisės principais³.

Šių dienų Lietuvos teisės teorijos jurisprudencijoje įstatymų viršenybė kaip teisės principas tiesiogiai nėra apibrėžta. Dažnai į ją žiūrima kaip bendresnio teisės reiškimo, pavyzdžiui, teisėtumo principo sudedamąją dalį, paaiškinančią šio principo prasmę ir turinį⁴. Prof. A. Vaišvila teigia, kad „jeigu teisės esmę sudaro leidimų ir paliepiamų vienovė, tai pereinant prie praktinio jos įgyvendinimo kyla poreikis konkretinti šią abstrakciją – išskaidyti ją į atskiras pagrindines idėjas, vertybines orientacijas, kuriomis teisės samprata galėtų prisitaikyti prie reguliuojamų santykių įvairovės, pasirinkti, kuria savo dalimi veikti (humanizuoti) konkretų socialinį santykį“⁵. Derėtų pažymėti ir tai, kad principai visuomenės vertybes atspindi nevienodai. Vieni principai tas vertybes atspindi tiesiogiai, o kiti – netiesiogiai. Sąlygiškai juos galima pavadinti operacionaliais, kadangi jie nurodo, kaip turi būti aiškinamos ir taikomos teisės nuostatos, jie yra ne tiek tiesioginė vertybių, kiek logikos išraiška⁶.

Vartodami sąvoką principas kartais siekiame pabrėžti, kad principu suformuluota nuostata yra esminė, nulemianti visas kitas procedūras. Šį požiūrį dažniausiai mums ir siūlo principo definicijos⁷. Teisės principai yra apibūdinami kaip teisės esmės konkretėjimo, reiškimosi būdas, kuris gali būti suformuluojamas teisės normose – principuose arba išvedamas apibendrinus kelias teisės normas. Pagrindinius teisės principus įtvirtina Konstitucija. Ji taip pat įtvirtina ir pagrindines teises bei laisves. Konkrečios teisės šakos, reglamentuojančios jos reguliavimo sričiai priskirtus santykius, išplėtoja konstitucinius principus ir suformuoja savo šakos teisės principų sistemą⁸.

Kalbant apie teisės principų esmę, reikia išanalizuoti junginio „teisės principas“ reikšmę. Taigi sąvoką „teisės principas“ sudaro du dėmenys, arba dvi sudedamosios dalys: *teisë* ir *principas*. Pirmasis sąvokos dėmuo įvardija tam tikrą socialinės tikrovės sritį, kurioje vartojamas žodis „principas“, taigi žymi antrojo dėmens prasmės kontekstą ir jo ypatybes šioje socialinės tikrovės dalyje⁹. Principas (lot. *principium*) – tai pradai, idėja,

3 LASTAUSKIENĖ, G. Korektiško teisės principų taikymo prielaidos. Vilnius: Teisë, 2012, Nr. 85. P. 46.

4 ANDRUŠKEVIČIUS, A. *Administracinės teisės principai ir normų ribos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 128.

5 VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 140.

6 BALTRIMAS, J. Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai. *Teisės problemos*, 2014, Nr. 3 (85). P. 11.

7 LASTAUSKIENĖ, G. Korektiško teisės principų taikymo prielaidos. Vilnius: Teisë, 2012, Nr. 85. P. 47.

8 KIRŠIENĖ, J., PAKALNIŠKIS, V., RUŠKYTĖ, R., VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 53.

9 JANKAUSKAS, K. Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai. *Jurisprudencija*, 2013, t. 51 (43), P. 19.

pagrindas. Jis reiškia pagrindinę, pirminę teorijos, mokslo, pasaulėžiūros padėtį, pagrindinę idėją ar pradą¹⁰, įsitikinimą, lemiantį žmogaus santykių su tikrove, jo elgesio ir veiklos normas, o taip pat principas reiškia svarbiausią organizacijos struktūros arba veiklos taisyklę, pagrindinę, kurio nors įrengimo, mechanizmo sandaros arba veikimo savybę¹¹. Profesorius E. Kūris taip pat pritaria šiai pozicijai tai patvirtindamas viename iš savo veikalų. Todėl yra konstatuotina, kad principas bendriausia prasme suvokiamas kaip kreipiantis pradai, grindžiantis tam tikro reiškinio turinį, jo konkrečias apraiškas ar atskirus elementus¹².

Teisės principai – tai teisės pamatinės, bazinės nuostatos, sudarančios teisės „griaučius“. Jie glaudžiai susiję su teisės ginamomis vertybėmis, o konstitucinių principų atveju – tiesiog su tomis vertybėmis „suaugę“. Teisės principai taip pat reguliuoja mūsų elgesį nustatydami siektiną tikslą (paprastai įtvirtina tam tikrą teisės gėrį) ir nurodo itin abstraktų, plačiai interpretuojamą elgesio modelį¹³.

Kaip jau minėta, teisės principu vadinamas vadovaujantis pradai, išreiškiantis esminius visuomeninių santykių bruožus, jų raidos tendencijas ir bendro teisinio reguliavimo turinį ir tikslus¹⁴. Teisės principai išreiškiami teisės normomis, teismų praktika. Jais privalo vadovautis teisinių santykių dalyviai¹⁵. Būtent tai vienoje iš savo nutarčių yra pažymėjęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: bet kuri teisės norma turi būti aiškinama atsižvelgiant į jos prigimtį ir paskirtį bei vadovaujantis teisės principais. Principai - tai bendriausio pobūdžio teisės normos; konkrečias taisykles nustatančios teisės normos negali prieštarauti atitinkamų santykių teisinio reglamentavimo principams, jie neturi būti pažeisti aiškinant teisės normos prasmę ir ją taikant¹⁶. Svarbu pažymėti ir tai, kad teisės principai yra teisės sistemos pamatas, teisės normų hierarchijos viršūnė. Todėl aiškinant bet kurią teisės normą būtina nustatyti jos santykį tiek su bendraisiais, tiek su atitinkamos teisės šakos principais¹⁷.

Analizuojant teisės principų sąvoką, pažymėtina, kad Lietuvos teisės moksle, be termino „teisės principas“, plačiau yra naudojamos dar trys juridinės kategorijos -

10 JURKA, R., AŽUBALYTĖ, R. ir kt. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009. P. 9.

11 GODA, G., KAZLAUSKAS, M., KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 47.

12 BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS, E., KŪRIS, E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 202.

13 LASTAUSKIENĖ, G. Teisės principai yra teisės „griaučiai“. *Teismai. lt*, 2015, Nr. 1. P. 23-24.

14 TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė. I tomas. Monografija*. Vilnius: Justitia, 2005. P. 63.

15 MIKELĖNAS, V., AVIŽA, S., ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 28.

16 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje J. M. v. I. O., Nr. 3K-3-518/2009.

17 MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia 1999. P. 226.

„norma“, „nuostata“, „taisyklė“, kurios kartais įvardijamos kaip teisės principų sinonimas. Deja, tai nėra tikslu. Norėtusi pabrėžti, kad *nuostata*, kuri lietuvių kalbos žodyne įvardijama kaip nurodymas vadovautis, turėtų būti suprantama kaip tekstuose įtvirtinti nurodymai, kurie tėra aiškinimo objektas, o aiškinimo rezultatai yra teisės principai (dėsniai), normos (taisyklės) ar, pačia abstrakčiausia prasme, norminė tvarka. Teisės tekstuose įtvirtinti nurodymai, t. y. teisės nuostatos, turėtų būti vertinami kaip aiškinimo objektas, kurio rezultatas yra teisės principai (dėsniai), normos (taisyklės). Taigi, principai – yra teisės pamatas, pradmenys, kitaip tariant, teisės griaučiai, ant kurių laikosi pats teisės socialinis reiškiny¹⁸.

H. L. A. Hart yra nurodęs, kad ta prasme, kuria apie principus rašo teisininkai, principai paprastai apima didelę įvairovę teorinių ir praktinių samprotavimų. Jis atskiria tokius esminius principų požymius:

1. principai yra platūs, bendri ir nekonkretizuoti ta prasme, kad dažnai tai, kas būtų laikoma daugeliu skirtingų normų, gali būti apibūdinama kaip vieno principo išraiškos;

2. principai daugiau arba mažiau aiškiai nurodo tam tikrą siekį, tikslą, teisės turėjimą arba vertybę, todėl tam tikra prasme manoma, kad pageidautina juos ginti arba jų laikytis, taigi jie vertinami ne tik kaip teikiantys juos išreiškiančių normų paaiškinimą arba loginį pagrindimą, bet kaip bent padedantys jas pateisinti¹⁹.

Vadinasi jeigu principai apskritai suvokiami kaip tam tikro reiškinio (sistemos, organizacijos, teorijos, koncepcijos ir t.t.) pamatinės nuostatos, fundamentalūs pradai, tai teisės principai yra teisės sistemos pamatinės nuostatos, kuriomis grindžiamas teisinis reguliavimas ir teisinė praktika, bendrasis ir individualusis teisinis reguliavimas bei teisės realizavimas. Taigi teisės principai persmelkia ir teisinį reguliavimą, ir teisinę praktiką²⁰.

Darytina išvada, kad principai – tai pagrindinės vadovaujančios idėjos bei nuostatos. Teisiniai principai išeina už teisės idėjos ribų ir įgyja norminį ir teisės taikymo turinį, t. y. jie nurodo, kaip konkrečiomis teisės normomis turi būti reguliuojami žmonių santykiai, kad įgautų teisių ir pareigų vienovės pavidalą ir būtų humanizuojami bei demokratizuojami.

18 BAUBLYS, L. BEINORAVIČIUS, D., KALUINA, A., ir kt. *Teisės teorijos įvadas*. Vadovėlis. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 229.

19 HART, H. L. A., *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997. P. 401.

20 BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS, E., KŪRIS, E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 202.

1.2. Teisės principo atribojimas nuo teisės normų

Teisės principus apibrėžus kaip jos turinį ir visą teisinę sistemą kreipiančius pradus, šie reiškiniai turėtų būti priskiriami tai pačiai tikrovės sričiai kaip ir teisės normos, t. y. idealiems elgesio modeliams, bendro pobūdžio elgesio taisyklėms, kurių visuma sudaro palyginti savarankišką formaliai apibrėžtą elgesio standartų sistemą. Tiek teisės normas, tiek teisės principus jungia tam tikri sutampantys požymiai: aiškiai identifikuojamas teisės kūrimo šaltinis, sistemiškumas, refleksiškumas ir dinamiškumas, taip pat imperatyvumas – potenciali galia daryti įtaką faktiniam socialinių santykių dalyvių elgesiui ir prievartinio imperatyvų realizavimo galimybė. Teisės principai skiriasi nuo normų savo logine struktūra, raiškos bei įtvirtinimo teisiniame tekste ypatumais, formulavimo pirminiuose teisėkūros aktuose abstraktumu, t. y. principuose lyg ir nėra įtvirtinamos konkrečios teisės bei pareigos²¹.

Teisės principai – tai vadovaujantys pradai, idėjos, išreiškiančios teisės kaip specifinės socialinių santykių reguliuotojos esmę. Tai bendro pobūdžio taisyklės, vienais atvejais tiesiogiai suformuluotos įstatymo tekste, kitais – kildinamos iš teisinio reguliavimo prasmės²². Teisės principų sampratos aiškinimosi rezultatas skatina permąstyti paplitusią normatyvistinę teisės sampratą, kurioje tarp žodžių teisė ir teisės normos dedamas lygybės ženklas: matome, kad teisė susideda ne tik iš normų, bet ir iš principų²³. Sutinkant su tuo Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, kad Konstituciją, kaip teisinę realybę, sudaro įvairios nuostatos – konstitucinės normos ir konstituciniai principai, kurie įvairiose Konstitucijos formuluotėse yra tiesiogiai įtvirtinti arba yra iš jų išvedami. Vieni konstituciniai principai yra įtvirtinti *expressis verbis* konstitucinėse normose, kiti, nors ir nėra jose įtvirtinti *expressis verbis*, jose atsispindi ir yra išvedami iš konstitucinių normų, taip pat iš kitų šiose normose atsispindinčių konstitucinių principų, iš konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos prasmės. Tarp konstitucinių principų ir konstitucinių normų negali būti ir nėra priešpriešos, visos konstitucinės normos ir konstituciniai principai sudaro darnią sistemą. Būtent konstituciniai principai organizuoja į darnią visumą visas Konstitucijos nuostatas, neleidžia, kad Konstitucijoje būtų vidinių prieštaravimų ar tokio jos aiškinimo, kai iškreipiama ar paneigiama kurios

21 JANKAUSKAS, K. Teisės principų vaidmuo teisiniame procese: socialinių santykių reguliavimo ypatumai. *Jurisprudencija*, 2004, t. 59(51). P. 139.

22 DAMBRAUSKIENĖ, G., BAGDANSKIS, T., GUOBAITĖ, R. ir kt. *Darbo teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 29.

23 KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir konstitucijos tekstas (2). Vilnius: *Jurisprudencija*, 2002, t. 24(16). P. 57.

nors Konstitucijos nuostatos prasmė, kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta ar jos ginama vertybė²⁴.

Tačiau vienas iš pagrindinių kriterijų, kuriuo remiantis brėžiamas skirtumas tarp teisės principo ir teisės normos – skirtingas elgesio taisyklės abstraktumo laipsnis ir struktūra. Skirtumas tarp taisyklių ir principų apima ne tik laipsnio skirtumus, tačiau ir kokybės skirtumus, todėl kiekviena norma yra arba taisyklė, arba principas. Esant taisyklių konfliktui, pirmenybė (jeigu nėra taikoma išimtis) suteikiama vienai iš jų, kitą pripažįstant negaliojančia, o kolizijos tarp principų sprendimo būdas yra visiškai kitoks. Tokiu atveju reikia nuspręsti, kuriam iš principų reikia suteikti prioritetą²⁵.

G. Lastauskienė yra pažymėjus, kad teisės norma formuluoja veikimo sąlygas ir elgesio modelį ir ją visada galima pritaikyti konkrečiam atvejui kvalifikuoti; teisės principas nėra toks konkretus, todėl vien jo pagrindu sunku sureguliuoti (įvertinti) konkretų atvejį, nes principas nurodo tik tikslo siekimo kryptį²⁶. Kaip tik todėl vadovaujantis principu galima išspręsti konkretų atvejį tik tada, kai tai įmanoma padaryti vadovaujantis vieninteliu principu ir kai nėra kitų konkuruojančių principų. Tačiau svarbu pažymėti, kad jei normos nustato skirtingą tos pačios situacijos teisinį reguliavimą, konstatuojame teisinę koliziją ir ją šaliname vadovaudamiesi viena ar kita kolizine taisykle. Jei susikerta du principai, nėra netaikytino principo: „stipresnis“ (toje situacijoje) principas įtvirtinamas labiau, intensyviau nei silpnesnis²⁷.

A. Vaišvila taip pat pabrėžia atvejus, kuomet remiamasi teisės principais:

1. Kai nėra įstatymo normos, reguliuojančios konkretų santykį, kurį vis dėlto reikia reguliuoti.
2. Kai neaiškus konkrečios teisės normos teisinis turinys ir aiškinant reikia jį atskleisti.
3. Kai konkuruoja kelios teisės normos.
4. Kai siekiama patikrinti, ar kuriami įstatymai neprieštarauja teisei²⁸.

24 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami su valstybės tarnyba susiję santykiai atitikties, Lietuvos Konstitucijai ir įstatymams“, Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03.

25 BALTRIMAS, J. Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai. *Teisės problemos*, 2014, Nr. 3 (85). P. 14.

26 LASTAUSKIENĖ, G. Teisinio teksto interpretavimo ribų ir teisės principų santykis: teorinės nuostatos ir Lietuvos teismų praktika. Vilnius: Teisės problemos. 2005, 1(47). P. 9.

27 LASTAUSKIENĖ, G. Turiningasis teisinio teksto aiškinimas – panacėja ar pavojus? *Jurisprudencija*, 2006, 8(86). P. 65.

28 VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 150-151.

H. L. A. Hart yra išaiškinęs, kad yra mažiausiai du bruožai, skiriantys principus nuo normų:

1. Principai, palyginti su normomis, yra platūs, bendri ir nekonkretizuoti ta prasme, kad dažnai tai, kas būtų laikoma daugeliu skirtingų normų, gali būti apibūdinama kaip vieno principo ištakos.
2. Principai daugiau arba mažiau aiškiai nurodo tam tikrą siekį, tikslą, teisės turėjimą arba vertybę, todėl tam tikra prasme manoma, kad pageidautina juos ginti arba jų laikytis, taigi jie vertinami ne tik kaip teikiantys juos išreiškiančių normų paaiškinimą arba loginį pagrindimą, bet kaip bent padedantys jas pateisinti²⁹.

Taigi teisės normų visuma, neatitinkanti socialinių santykių harmoniją turinčių lemti principų ar formuojama ne pagal juos, iš esmės negali būti ilgalaikė ir patvari. Vaizdžiau tariant, teisė turi būti „principinga“³⁰.

Darytina išvada, kad teisės sistema susideda ne tik iš teisės normų, bet ir iš teisės principų. Teisės principai reguliuoja teisės normas taip, kad įstatymuose nebūtų priešpriešos, kad normos būtų aiškinamos ir taikomos tinkamai. Tačiau nors teisės normos ir teisės principai sudaro vieną darnią sistemą, vis dėlto šias dvi kategorijas skiria tai, kad teisės norma yra labiau konkretizuota nei teisės principas, kadangi teisės norma gali būti pritaikyta konkrečiam nagrinėjamam atvejui kvalifikuoti, o teisės principas priešingai – jo nepakanka tam tikro atvejo tinkamam kvalifikavimui. Teisės principai yra tik pagalbinis elementas teisės normų taikyme.

29 HART, H. L. A., *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997. P. 401.

30 ANDRUŠKEVIČIUS, A. *Administracinės teisės principai ir normų ribos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 125.

1.3. Teisės principų funkcijos ir jų reikšmė

Principai yra kiekvienos teisės šakos, pošakio ar instituto pamatai. Jie išreiškia atitinkamos teisės šakos, pošakio ar instituto esmę³¹. Teisės principai pagal jų atliekamus uždavinius vykdo organizavimo (arba koordinavimo) ir verifikavimo (pozityvaus arba negatyvaus pobūdžio) funkcijas³². Kalbant apie organizavimo funkciją E. Kūris yra pasisakęs, jog principai yra tarsi „iš viršaus užkraunami“ ant teisės normų ir tokiu būdu užtikrina, kad teisės normos sudarys vieningą visumą ir kad vienose srityse tam tikrų normų veikimas bus apribotas, užtat jis galės būti išplėstas į kitas sritis; taigi teisės principai lemia teisės normų turinį ir jų taikymą. Būtent tai turima galvoje, kai sakoma, kad teisės principai kreipia teisės sistemos, teisinio reglamentavimo ar atskirų teisės institutų turinį³³.

Principai labai svarbūs įstatymų leidybai - jie atlieka reglamentavimo funkciją³⁴. Teisės principai koordinuoja, organizuoja į darnią visumą visas įstatymų nuostatas, determinuoja teisinį reguliavimą, teikia pagrindą visiems žemesnės galios teisės aktams verifikuoti, pvz., konstituciniai principai tokiu būdu leidžia užtikrinti Konstitucijos viršenybę. Kalbant apie konstitucinius principus, jie yra ir Konstitucijos stabilumo veiksnys, savotiškas konstitucinio reguliavimo pagrindas, kurio dėka gali būti kuriama norminė medžiaga. Antai pakeitus Konstitucijos normas gali, nors ir nebūtinai, likti galioti tas pats konstitucinis principas³⁵.

Kaip jau minėta, teisės principai yra svarbus kriterijus, kuriuo remiantis galima verifikuoti teisiškai reikšmingų sprendimų teisėtumą, patikrinti, ar įstatymų leidėjas ir valstybės pareigūnai savo veikla nepažeidžia tam tikrų teisinių standartų. Šiuo požiūriu teisės principai yra imperatyvūs: jie brėžia elgesio ribas, kurių nevalia peržengti. Šių ribų peržengimas, nukrypimas nuo teisės principų visuomet yra teisinio reguliavimo nenuoseklumo, prieštaravimo požymis ir duoda pagrindą kritikuoti atitinkamus teisės aktus ar pareigūnų veiklą, kartais – net visą teisinę sistemą. Taigi teisės principuose slypi teisinio reglamentavimo kritikos potencialas. Principų išmanymas leidžia vertinti teisę, ne tik ją pažinti. Be to, verifikavimas gali būti pozityvus, kai jie legalizuoja ar net

31 MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 119.

32 BAUBLYS, L. BEINORAVIČIUS, D., KALUINA, A., ir kt. *Teisės teorijos įvadas*. Vadovėlis. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 244.

33 BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS, E., KŪRIS, E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 202-203.

34 LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS V., NEKROŠIUS V. *Civilinio proceso teisė: I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 133.

35 VALANČIUS, K., *Teisės pagrindai: konstitucionalistinis aspektas*. Vilnius: Technika, 2008. P. 134-135.

legitimuoja teisinius sprendimus, bet, atvirkščiai, negatyvus, kai neatitikimas teisės principams delegitimuoja ar net anuliuoja teisinį reguliavimą³⁶.

Principai atlieka interpretavimo funkciją. Ši funkcija reiškia, kad teisės normas būtina aiškinti ir taikyti remiantis teisės principais, t. y. aiškinamos normos turiniui reikia suteikti tokią reikšmę, kad ji atitiktų principų dvasią ir jiems neprieštarautų³⁷. Todėl teismai, priimdami sprendimus, išsako savo motyvus, neretai ginčą išsprendžiančią taisyklę sustiprindami principų autoritetu. Kartais patys teisės principai yra panaudojami kaip sprendžiančioji taisyklė ir jų pagrindu būna priimamas sprendimas, kuris būti buvęs kitoks, jeigu byla būtų išspręsta išimtinai pagal konkrečiai apibrėžtas normas³⁸. Teismas, nagrinėdamas bylas, būtent tai ir daro: operatyviai derina teisėtvarką su gyvenimo reikalavimais, aiškina teisę, gali taikyti analogiją, t. y. priimti sprendimus ne vien paraidžiui, o vadovaudamasis įstatymų dvasia ir teisės principais³⁹. Todėl teisės principai reikšmingi aiškinant teisę - tik taikant teisės principus galima priimti ir *contra legem* teismo sprendimą⁴⁰.

Taip pat svarbu išskirti teisės principų funkcijas pagal jų poveikį teisiniam procesui – teisės principai atlieka teisinio reguliavimo (arba reglamentavimo) ir teisinio realizavimo funkcijas. Turima omeny, kad įstatymų leidėjai teisėkūros procese privalo kurti tokį teisinį reguliavimą, kuris atitiktų teisės principus. Antra vertus, teisės principais turi būti vadovaujamosi ir realizuojant bei taikant teisę: šiame procese priimami teisiniai sprendimai iš esmės tėra bendrojo teisinio reguliavimo individualus tęsinys, pritaikytas konkrečioms faktinėms aplinkybėms⁴¹.

Svarbu pažymėti, kad teisėje egzistuoja situacijos, kai, pvz., teisinis tekstas yra neaiškus arba prieštaringas; kai įstatymų leidėjas pradeda visiškai naujai (kitaip) reguliuoti tam tikras visuomenei nežinomas ir neatpažįstamas situacijas; kai neįmanoma nustatyti, kokie buvo įstatymų leidėjo ketinimai ir pan. Taip pat galima situacija, kai ginčo išsprendimas išskirtinai pagal galiojančias teisės normas pažeistų teisingumo reikalavimus tiesiog nepakeliamu mastu – štai tokiais atvejais sprendžiant teisinius ginčus

36 BAUBLYS, L. BEINORAVIČIUS, D., KALUINA, A., ir kt. *Teisės teorijos įvadas*. Vadovėlis. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 245.

37 LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS V., NEKROŠIUS V. *Civilinio proceso teisė: I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 133.

38 LASTAUSKIENĖ, G. Teisės principai yra teisės „griaučiai“. *Teismai. It*, 2015, Nr. 1. P. 23.

39 VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia 2000. P. 71.

40 MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia 1999. P. 227.

41 BAUBLYS, L. BEINORAVIČIUS, D., KALUINA, A., ir kt. *Teisės teorijos įvadas*. Vadovėlis. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 245.

turėtų būti pasitelkti teisės principai ir būtent tokiais atvejais mes dažnai esame priversti pasakyti: „Tokio sprendimo reikalavo teisingumo jausmas“⁴².

Nagrinėjant teisės principų funkcijas, būtina paminėti ir šias funkcijas:

1. Teisės spragų užpildymo funkcija – reiškianti, kad susidūrus su teisės spraga ir nesant galimybės remtis įstatymo analogija, ginčą būtina spręsti remiantis teisės principais⁴³. Tai patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyje pabrėždamas, kad kasacinėje praktikoje yra nurodyta, jog bylos nagrinėjimo metu nustačius teisinio reguliavimo spragą ją galima užpildyti taikant teisę (be kita ko, naudojant teisės analogiją, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją)⁴⁴.

2. Kolizijų šalinimo funkcija – reiškianti, kad esant dviejų teisės normų kolizijai pirmenybę reikia teikti normai, kuri labiau atitinka teisės principų esmę⁴⁵.

G. Lastauskienė viename iš savo veikalų yra nurodžiusi, kad dar vienas svarbus aspektas yra tai, jog modernioje (ir ne tik) teisėje buvo teikiama didžiulė reikšmė tokiems teisės požymiams, kaip antai: teisėti lūkesčiai ir galėjimas prognozuoti savo veiksmų įvertinimą teisės požiūriu. Todėl teisinės taisyklės būtinai yra skelbiamos viešai – kad niekas negalėtų teisintis jų nežinantis. Jeigu priimant sprendimus ir atliekant teisinį argumentavimą įsivertintų kiekvienos normos individualaus patikrinimo galimybė, būtų sukurtos teorinės prielaidos, kad vos ne kiekviename teisiniame ginče galėtų būti suformuluotas individualus teisinis sprendimas, darantis bendro teisinio reguliavimo išimtį. Kuo daugiau tokių išimčių – tuo neaiškesnė teisė ir tuo mažesnis pasitikėjimas teise ir teisininkais⁴⁶.

Analizuojant teisės principų reikšmę susiduriame su sunkumais, kadangi kaip ir samprata apskritai, taip ir jos elementas, t. y. teisės principų paskirtis šiuo atveju, teisinėje sistemoje taip pat suprantama nevienareikšmiškai. Iš esmės sutariama tik dėl to, kad tai yra bendro pobūdžio idėja, kurios turi tam tikrą įtaką teisinei sistemai⁴⁷. A. Vaišvila yra pasisakęs, kad teisės principai tiesiogiai priklauso nuo teisės sampratos. Teisinio normatyvizmo požiūriu teisės principai nepriklauso teisės sąvokai, nes teise laikomos tik teisės aktuose suformuluotos normos. O nebūdami teisė, jie nieko neįpareigoja ir

42 LASTAUSKIENĖ, G. Teisės principai yra teisės „griaučiai“. *Teismai. lt*, 2015, Nr. 1. P. 25.

43 NORKUS, R., KAVALNĖ, S. ir kt. *Bankroto teisė*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 117.

44 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. kovo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-46-699/2018.

45 NORKUS, R., KAVALNĖ, S. ir kt. *Bankroto teisė*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 117.

46 LASTAUSKIENĖ, G. Korektiško teisės principų taikymo prielaidos. Vilnius: Teisė, 2012, Nr. 85. P. 52.

47 BALTRIMAS, J. Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai. *Teisės problemos*, 2014, Nr. 3 (85). P. 15.

teismams neleidžiama jais remtis sprendžiant bylas. Tuo tarpu nepozityvistinė teisės samprata, sugrąžindama teisės principus į teisės sąvoką, suteikia jiems praktinę reguliavimo reikšmę – leidžia jais remtis užpildant teisinio reguliavimo spragas, taip pat aiškinant konkrečias teisės normas jų tarpusavio atitikimo požiūriu. Remdamiesi teisės principais, teismai kuria precedentų teisę⁴⁸.

Sutikdamas su pastarąja mintimi, Konstitucinis Teismas 2007 m. spalio 24 d. nutarime pažymėjo, kad užtikrinant iš Konstitucijos kylantį bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, neprieštaringumą), taigi ir jurisprudencijos tęstinumą, lemiamą reikšmę (be kitų svarbių veiksnių) turi šie veiksniai: bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose; žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose; aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, peržiūrėdami žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, privalo tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais; tie kriterijai turi būti aiškūs ir *ex ante* žinomi teisės subjektams, *inter alia* žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (vadinasi, bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama). Esami aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sukurti precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ne tik žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus, priimančius sprendimus analogiškose bylose, bet ir tuos precedentus sukūrusius aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus (*inter alia* Lietuvos apeliacinį teismą ir Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą). Teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, *inter alia* anksčiau sprendžiant analogiškas bylas. Iš Konstitucijos kylančios maksimos, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, nepaisymas reikštų ir Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų, kitų konstitucinių principų nepaisymą. Bendrosios kompetencijos teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada,

48 VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 148-149.

kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama⁴⁹.

Tuo tarpu K. Jankauskas pabrėžia, kad beveik vieningai sutariama dėl to, jog teisės principuose formuluojamos visuotinai pripažintos vertybės, siekiai, tikslai, taigi šiuose abstraktaus pobūdžio elgesio standartuose (kitai nei normose) nustatomos principinės abstraktaus pobūdžio elgesio kryptys, tačiau įvairūs autoriai dėl skirtingo elgesio taisyklių abstraktumo laipsnio pateikia skirtingas išvadas ir dėl teisės principų reguliuojamojo vaidmens teisiniame procese⁵⁰.

Konstitucijoje, aukščiausios galios teisės akte, įtvirtinti principai užima ypatingą vietą teisės sistemoje. Pažymėtina, kad visa teisės sistema turi būti grindžiama konstituciniais principais. Konstituciniai principai legalizuoja ir legitimuoja teisinius sprendimus, o prieštaravimas konstituciniams principams teisinį reguliavimą delegitimuoja, dažnai ir anuliuoja. Būtent konstituciniai principai yra konstitucinio reguliavimo pagrindas, ant kurio „lipdoma“ norminė medžiaga. Jie koordinuoja, organizuoja į visumą konstitucines nuostatas, suteikia pagrindą ir kryptį visai ordinarinei teisei, o kartu užtikrina Konstitucijos viršenybę. Konstituciniais principais užtikrinami teisės sistemos hierarchija, vidinis neprieštaravimas, nuoseklumas, stabilumas⁵¹.

Teisės principai, taip pat ir jos atskirų šakų, yra objektyvūs pagal savo pobūdį, nors tuo pat metu teisės principai yra ir subjektyvi kategorija. Teisės principų objektyvumas pasižymi tuo, kad pagrindinės idėjos, glūdinčios juose, turi būti privalomai panaudotos ir konkrečioje teisės šakoje, ir taikant įstatymus. Šių principų ignoravimas visuomenei padaro didelę moralinę žalą, pažeidžia žmogaus teises ir laisves visose visuomeninių santykių srityse. Tuo tarpu teisės principų subjektyvumas pasireiškia tuo, kad formuluojami žmonių, o vėliau įsisavinami visuomeninės sąmonės kaip moralinės nuostatos ir tampa teisinės ideologijos sudėtine dalimi⁵².

Nagrinėjant ir kitas teisės mokslo šakas galima bendrai apibrėžti, kad teisės principų reikšmė yra tokia:

49 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 26/07.

50 JANKAUSKAS, K. *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2005. P. 79.

51 BIRMONTIENĖ, T., BUBNYS, A., ŽALIMAS, D., ŽIOBIENĖ, E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012. P. 80-81.

52 BLAŽEVIČIUS, J., DERMONTAS, J., STALIORIATIS, P., USIK, D. *Penitencinė (bausių vykdymo) teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 52-53.

1. kuriant ir tobulinant (keičiant) teisės normas turi būti garantuojama, kad šios normos neprieštaraus pripažintiems teisės principams – principai lemia naujų teisės normų turinį;
2. principai lemia teisės normų aiškinimą – jokia teisės norma negali būti aiškinama priešingai ar nukrypstant nuo principų turinio aiškinimų;
3. jokia teisės norma negali būti taikoma taip, kad jos taikymas pažeistų principą;
4. teisės normų kolizijos atveju sprendimo variantas turi būti randamas remiantis principais;
5. atsiradus teisės spragų, sprendimas turi būti priimamas atsižvelgiant į principus⁵³.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad teisės principai yra tam tikri orientyrai, taikant įstatymus sprendžiamose bylose ir naikinant teisės spragas. Teisės principai reikšmingi tiek kuriant įstatymus, tiek nagrinėjant ir sprendžiant bylas - įstatymų leidėjai kurdami įstatymus turi atsižvelgti į teisės principus ir nenukrypti nuo jų, kadangi priešingu atveju tai laikoma prieštaravimu teisiniam reguliavimui. Tuo tarpu teisėjai turi deramai išmanyti teisės principus ir jų turinį tam, kad tinkamai pritaikyti teisės normas – būtent teisės principais remdamiesi teismai kuria precedentų teisę. Tačiau svarbiausi yra konstituciniai principai – būtent jie užtikrina Konstitucijos viršenybę organizuodami į visumą konstitucines nuostatas taip suteikdami pagrindą visai ordinarinei teisei.

53 GODA, G., KAZLAUSKAS, M., KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 47-48.

1.4. Teisės principų rūšys

Bet kurioje teisės šakoje principai yra pagrindinės atitinkamos teisės normose įtvirtintos ar teismų praktikos ir teisės doktrinos suformuluotos nuostatos, kurios išreiškia tos teisės šakos dalyko esmę⁵⁴, todėl teisės principai, būdami teisės sistemos ar atskiros teisės šakos pagrindu, sudaro sistemą ir yra glaudžiai susiję. Sekant iš to galima teigti, kad principai vienas kitą sąlygoja, vieni principai suponuoja, leidžia formuluoti kitus. Principų sistema – tai savotiškas „tinklas“, kurio įvairūs elementai susiję sudėtingais determinaciniais ir koordinaciniais ryšiais⁵⁵.

Profesorius V. Mikelėnas yra pažymėjęs, kad principas, kaip pagrindinė idėja, nuostata, gali būti tiek faktinis, tiek teisinis. Faktinis principas tampa teisiniu tik kai jo esmė, turinys įtvirtinami konkrečiose teisės normose arba jį pripažįsta teismų praktika. Tik tada galima kalbėti apie vieno ar kito principo pažeidimą, pasireiškiantį konkrečios teisės normos pažeidimu⁵⁶.

Kita vyraujanti nuomonė, kad teisės principai gali būti klasifikuojami pagal:

1. Pagal formavimo (formavimosi) pobūdį teisės principai:

1.1. Teisės principai, kurie evoliuciniu keliu gali formuotis ir susiformuoja visuomenės teisinėje sąmonėje (prote ir jausmuose) bei santykiuose, kuriuose ir glūdi, netikslingų visuomenės narių poelgių dėka (pvz., teisingumo, sąžiningumo, protingumo principai);

1.2. Tikslingai teisėkūros būdu kuriami teisės principai.

2. Pagal išraiškos būdą teisės principai yra:

2.1. Nerašytiniai – tai teisės principai, kurie evoliuciniu keliu gali formuotis ir susiformuoja visuomenės teisinėje sąmonėje (prote ir jausmuose) bei santykiuose, kuriuose ir glūdi, netikslingų visuomenės narių poelgių dėka (pvz., teisingumo, sąžiningumo, protingumo principai);

2.2. Rašytiniai – tai teisės principai, glūdintys teisės aktų nuostatose.

3. Pagal juridinę galią teisės principai yra:

3.1. Turintys Konstitucinę galią – visi bendrieji teisės principai turi Konstitucijos galią;

54 MEDELIENĖ, A. Principai kaip mokesčių teisės normų aiškinimo ir taikymo instrumentas nagrinėjant mokesčius ginčus. // Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: 2012. P. 321.

55 JURKA, R., AŽUBALYTĖ, R. ir kt. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009. P. 22.

56 LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS V., NEKROŠIUS V. *Civilinio proceso teisė: I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 132.

3.2. Esantys žemesnės juridinės galios negu Konstitucija.

4. Pagal veikimo sritį teisės principai yra:

4.1. Bendrieji, persmelkiantys visą teisės sistemą, o ne kai kurias jos sritis: šakas, pošakius, institutus;

4.2. Tarpšakiniai, veikiantys keliose teisės šakose, bet ne visoje teisės sistemoje;

4.3. Šakiniai, veikiantys vienos teisės šakos sistemoje;

4.4. Pošakių, veikiantys teisės šakos pošakyje;

4.5. Institutų, veikiantys teisės šakos institute⁵⁷.

Profesorius A. Vaišvila teisės principus pagal formulavimo pobūdį išskyrė į principus-idėjas ir principus-normas. Principai-idėjos – tai pagrindinės teisinės idėjos, kurios nėra įtvirtintos jokioje pozityviosios teisės normoje ar normų grupėje, o išplaukia iš pačios teisės sampratos. Tuo tarpu principai-normos – tai teisės principai, įtvirtinti vienoje arba keliose pozityviosios teisės normose. Principas-norma iš pradžių formuojasi kaip teisinė idėja, vėliau ši paverčiama įstatymo norma; iš teisinės doktrinos ji perkeliama į galiojančios pozityviosios teisės normas, kad būtų griežtai formuluojama ir būtų sustiprintas jos išakmumas ir privalomumas⁵⁸.

Tuo tarpu E. Kūris, kalbėdamas apie principus-idėjas ir principus-normas, yra pažymėjęs, kad vieni principai yra deklaruojami tiesiogiai, o kiti gali būti išvedami iš tų principų, kurie yra „deklaruojami tiesiogiai“. Šias principų rūšis E. Kūris įvardija kaip pirminius, išvestinius, bei sudėtinius konstitucinius principus⁵⁹:

1. Pirminiais principais yra vadinami tie, kurie nėra išvedami iš jokio kito principo, pavyzdžiui, tam, kad būtų galima sakyti, jog žmogaus prigimtinių teisių principas, įtvirtintas Konstitucijos 18 straipsnyje⁶⁰, yra Lietuvos Respublikos konstitucinis principas, nereikia nieko aiškinti – tik nurodyti Konstitucijos nuostatą, kurioje šis principas įtvirtintas.
2. Sudėtiniai principai atsiranda tokiais atvejais, kai tam tikrose Konstitucijos nuostatose (pvz., Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies nuostata, kad valdžios galias riboja Konstitucija; 6 straipsnio 2 dalies nuostata, kad kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija ir pan.) viršenybė įtvirtinta tiesiogiai, bet

57 BAUBLYS, L. BEINORAVIČIUS, D., KALUINA, A., ir kt. *Teisės teorijos įvadas*. Vadovėlis. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 233-234.

58 VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 140-141.

59 KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir konstitucijos tekstas (2). Vilnius: *Jurisprudencija*, 2002, t. 24(16). P. 58.

60 Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

Konstitucijos viršenybė, kaip „apibendrinantis“ konstitucinis principas, išplaukia ne iš vienos, o iš kelių Konstitucijos nuostatų ir jų tarpusavio sisteminio sąryšio, t. y. iš tam tikro konstitucinių nuostatų „komplekso“.

3. Išvestiniai principai yra tokie, kurie tiesiogiai Konstitucijoje – nei vienoje, nei keliose nuostatose nedeklaruojami – jie išvedami aiškinant pirminius ir sudėtinius konstitucinius principus⁶¹.

Tęsiant prof. E. Kūrio mintis, E. Šileikis nurodo, kad teisės principų sistemoje išvelgiamas toks teisės principų skirstymas:

1. Pamatinius (pirminius plačiausius) principus – nepriklausomybė, demokratija, respublika (Konstitucijos 1 straipsnis), teisės viešpatavimas (Konstitucijos 3 straipsnis, 5-8 straipsniai).
2. Išvestinius (siauresnius) arba „šalutinius“ (specialiuosius) principus – parama savivaldybėms ir tautinėms bendrijoms (atitinkamai Konstitucijos 45 straipsnio 2 sakiny, 120 straipsnio 1 dalis), natūrali gamtinės aplinkos apsauga (Konstitucijos 54 straipsnis), narystė Europos Sąjungoje (Konstitucijos 150 straipsnis), dvigubos pilietybės ribojimas ar dvigubo mandato draudimas (Konstitucijos 12 straipsnio 2 dalis, 54 straipsnio 4 dalis). Šie principai galioja tam tikroje valstybės kūrimo srityje, t. y. atitinkamai lemia tam tikrų valstybės institucijų veiklos turinį ir kryptį⁶².

Dar vieną teisės principų skirstymą pateikia V. Tiažkijus, Jis teigia, kad galimos tokios grupės teisės principų:

1. Bendrieji principai, būdingi visai teisei:
 - a) principai, išreiškiantys žmogaus požiūrį į teisę – kiekvienas asmuo ir visa visuomenė, paklusdami įstatymams, gali to paties reikalauti iš valdžios; įstatymai negalioja atgal; asmuo, kuris laikosi įstatymų, nepažeidžia kitų asmenų interesų.
 - b) principai, išreiškiantys požiūrį į žmogų kaip didžiausią vertybę – žmogus neturi būti priemonė siekti tikslų, atvirkščiai, pats žmogus yra tikslas; visi žmonės gimsta laisvi ir turi lygias teises; nekaltumo prezumpcija; asmens teisių įgyvendinimas neturi pažeisti kitų asmenų interesų, t. y. draudžiama piktnaudžiauti savo teisėmis.

61 KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir konstitucijos tekstas (2). Vilnius: *Jurisprudencija*, 2002, t. 24(16). P. 58-60.

62 ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 139-141.

c) principai, susiję su teisingumo vykdymu – niekas negali būti teisėjas savo byloje; įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės; kiekviena abejonė yra kaltinamojo naudai; atsakomybė esant kaltei.

2. Tarpšakiniai principai būdingi kelioms teisės šakoms. Daugiausia tai yra procesinių teisės šakų principai.

3. Šakiniai, būdingi tam tikrai teisės šakai⁶³.

Taigi pastebima, kad vienu teisės principų paskirtis – reguliuoti teisėkūrą, kitų – teisės normų taikymą, trečių – ir viena, ir kita. Bendrieji, tarpšakiniai ir šakiniai teisės principai yra išvesti iš teisių ir pareigų vienovės, yra tos vienovės įvairaus abstraktumo ir įvairaus įgyvendinimo individualizuoti pavidalai. Būdami įvairūs tos vienovės reiškimosi aspektai, jie tarpusavyje susiję, papildo vienas kitą, egzistuoja konkrečios sistemos pavidalu. Jų tikslas – visokeriopa išreikšti, individualizuoti teisių ir pareigų vienovę, daryti ją vaizdesnę, geriau aprėpiamą, lengviau pritaikomą įvairiems gyvenimo atvejams norminti⁶⁴.

Išanalizavus įvairius teisės principų skirstymus minėtų mokslininkų publikacijose matoma tendencija, kad visi jie iš esmės išskiria vienodas teisės principų rūšis: šakiniai, tarpšakiniai ir bendrieji teisės principai. Taip pat yra išskiriami principai – idėjos ir principai – normos. Principai – normos iš esmės yra principai išvesti iš teisės normų. Šie principai apsprendžia reguliavimo dalykus. Todėl darytina išvada, kad pagrindiniai teisės principai yra klasifikuojami į šakinius, tarpšakinius ir bendruosius teisės principus.

63 TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė. I tomas. Monografija*. Vilnius: Justitia, 2005. P. 63-64.

64 VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 148.

2. BENDRŪJŲ TEISĖS PRINCIPŲ TURINYS

Teisės teorija tradiciškai daugiausia dėmesio skiria bendrųjų teisės principų analizei, siekia nustatyti požymius, leidžiančius principus atskirti nuo vertybių, teisės normų, politinių idėjų ir kitokių panašių kategorijų⁶⁵. Kaip jau buvo minėta, teisės principai – pagrindinės jos nuostatos (arba pradai), išreiškiančios visuomeninių santykių teisinio reguliavimo dėsningumus, svarbiausias ypatybes ir tendencijas⁶⁶. Tam tikri teisės principai yra bendri visoms teisinėms sistemoms, nepriklausomai nuo to, ar eina kalba apie romėnų teisės tradicijomis paremtą valstybės vidaus teisės sistemą, ar tai bendrosios teisės sistema, ar, pagaliau, islamo šalių vidaus teisė, kuri remiasi religiniu mokymu, įtvirtintu Korane, ir t.t.⁶⁷

Bendrieji teisės principai buvo suformuluoti Europos teisingumo teismo jurisprudencijoje⁶⁸. Tokiais principais yra laikomi tie, kurie kreipia, orientuoja visą teisės sistemą, visas įvairioms teisės šakoms priskiriamas normas. Šie teisės principai yra tarytum „labiau fundamentalūs“, jais grindžiamos visos teisės šakos, visa valstybės sąranga⁶⁹.

Dauguma bendrųjų teisės principų yra aiškiai apibrėžti ir tiesiogiai įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos normose (normos-principai). Tačiau yra ir tokių principų, kurie tiesiogiai nedeklaruojami, tačiau jie išplaukia iš bendrosios Konstitucijos normų prasmės⁷⁰. Teisės normų interpretavimo priemonėmis užtikrinama, kad nuolat būtų aktualizuojamas teisės normų turinys ir jos nenutoltų nuo nuolat kintančios tikrovės⁷¹. Teisingumas, protingumas ir sąžiningumas yra vienodai svarbūs⁷² ir neatsiejami, vienas kitą papildantys asmens tinkamo elgesio požymiai. Įgyvendindami savo teises bei vykdydami pareigas asmenys turi laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles, geros moralės principus bei veikti sąžiningai, laikytis protingumo ir teisingumo principų. Elgesys, neatitinkantis šių reikalavimų, yra neteisingas, nesąžiningas ir neprotingas.

65 LASTAUSKIENĖ, G. Teisinio teksto interpretavimo ribų ir teisės principų santykis: teorinės nuostatos ir Lietuvos teismų praktika. Vilnius: Teisės problemos, 2005, 1(47). P. 8.

66 NEKROŠIUS, I. *Darbo teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008. P. 25.

67 VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 113.

68 BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS, E., KŪRIS, E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 245.

69 BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS, E., KŪRIS, E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 232-233.

70 VAITIEKIENĖ, E., VIDRINSKAITĖ, S., *Lietuvos konstitucinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 28.

71 KIRŠIENĖ, J., PAKALNIŠKIS, V., RUŠKYTĖ, R., VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 66-67.

72 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-480-378/2017.

Teisingas elgesys atsiskleidžia atribojant gėrį nuo blogio. Gėrio, geros moralės pradai sudaro visų bendrųjų teisės principų pamatą, todėl interpretuojant teisės normas, gėrio ir blogio atribojimo kriterijus yra pagrindinis nustatant tai, kas yra nemoralu ir neteisinga⁷³.

Teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai galioja visoms teisės šakoms, jų privalu laikytis ne tik taikant teisės normas, teismams priimant sprendimus civilinėse, administracinėse ir baudžiamosiose bylose, bet ir kuriant įstatymus. Kiekviena teisės norma turi atitikti teisingumo, protingumo ir sąžiningumo reikalavimus. Šiuos reikalavimus turi atitikti ir teismų sprendimai⁷⁴.

Teisingumo kriterijai vienodai taikomi visiems tiek teisės, tiek pareigas turintiems asmenims. Todėl siekiant teisingumo galima reikalauti nukrypti nuo formalių lygiateisiškumo principo ar kitų teisės normų reikalavimų. Teisingas elgesys savo ruožtu yra sąžiningumo požymis, nes sąžiningu laikomas tas, kuris elgiasi teisingai, t. y. pagal teisės aktų, gerų papročių ir moralės reikalavimus⁷⁵. Tačiau lygiateisiškumas savaime nesuponuoja teisingumo, nes teisingumas, kaip ir teisė – pozityvi sąvoka⁷⁶.

Reikalavimas elgtis protingai ir apdairiai įtvirtina protingumo principą, t. y. norėdamas paneigti savo kaltę asmuo privalo įrodyti, kad jis veikė pakankamai rūpestingai ir apdairiai, bet, nepaisant to, žala vis tiek atsirado. Praktikoje konkretaus asmens veiksmų protingumas įvertinamas pagal įprastą apdairaus ir protingo žmogaus veikimo analogiškoje situacijoje standartą. Taigi teisingumas ir protingumas yra sąžiningumo esmė – sąžiningo elgesio matas, bet nėra pakankami visapusiškai atskleisti sąžiningumą. Tokiam elgesiui nustatyti būtina įvertinti ir asmens subjektyvias savybes (jo intelekto ir psichikos būklę), t. y. ar jis galėjo ir turėjo numanyti, kad jo veiksmai padarys žalos. Šiuo atveju turi būti įvertinama asmens amžius, išsilavinimas, patirtis ir kita. Taigi tik tokiu atveju, kai dėl savo psichinės būklės asmuo turėjo galimybę įvertinti savo veiksmų teisėtumą ir protingumą bei numatyti jų pasekmes, jis laikomas nesąžiningu⁷⁷.

Teisingumas, protingumas ir sąžiningumas yra vertybiniai kriterijai, leidžiantys teismui konkrečioje byloje priimti patį teisingiausią, protingiausią ir sąžiningiausią sprendimą. Įstatymų leidėjas objektyviai negali sukurti taisyklės ar sprendimo varianto kiekvienai faktinei situacijai. Todėl teismas, būdama vienintelė institucija, turinti teisę

73 KIRŠIENĖ, J., PAKALNIŠKIS, V., RUŠKYTĖ, R., VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 66-67.

74 MIKELĖNAS, V., AVIŽA, S., ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 29.

75 KIRŠIENĖ, J., PAKALNIŠKIS, V., RUŠKYTĖ, R., VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 67.

76 VAIŠVILA, A. *Teisinis personalizmas: teorija ir metodas (Teisės sugrąžinimo visuomenei ideologija)*. Monografija. Vilnius: Justitia, 2010. P. 376.

77 KIRŠIENĖ, J., PAKALNIŠKIS, V., RUŠKYTĖ, R., VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 69.

visuomenės ir valstybės vardu įgyvendinti teisingumą, privalo turėti tam tikrą manevro laisvę ir diskrecijos teisę, kad galėtų įgyvendinti šią funkciją⁷⁸. Būtent tokią poziciją ne vienoje savo nutartyje yra pabrėžęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas – aiškinant įstatymus ir juos taikant yra būtina vadovautis bendraisiais teisingumo, protingumo ir sąžiningumo kriterijais (CK 1.5 straipsnis)⁷⁹.

Taigi išanalizavus aukščiau pateiktą medžiagą galima teigti, kad šiandien mažai kam kyla abejonių, kad teisėjai, sprenddami bylas, gali ir privalo aiškintis teisinių nuostatų turinį – taip lyg kiekvienu atveju taikytų jas pirmą kartą. Bet dėl teisėjų galios kurti naujas teisinės taisyklės nuomonės nėra tokios vienareikšmės – vis dėlto į teisėjų perdėm didelį „improvizacinį žaisimą“, kurio rezultatas – naujos teisinės taisyklės, dažniausiai siūloma žiūrėti labai atsargiai, įpareigojant teisėją neapsiriboti savo nuomone ir savimone ir ieškoti savo sprendimams ir kitų autoritetų – siūloma ieškoti sprendimo argumentų bendruosiuose teisės principuose, geroje moralėje, geruose papročiuose ir pan. Todėl jeigu būtų galima aiškiai identifikuoti teisės aiškinimo ir teisės kūrimo procesus, juos atskiriant, tiek patiems teisėjams, tiek ir kitiems būtų aiškiau, kada su teisiniu tekstu reikėtų elgtis atsargiau⁸⁰. Sekant iš pateiktos medžiagos toliau bus aptariamas kiekvienas iš bendrųjų teisės principų atskirai: nagrinėjamos jų sampratos, požymiai ir reikšmė teisinei sistemai bei Lietuvos teismų praktikai.

78 MIKELĖNAS, V., VILEITA, A., TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 75.

79 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2016 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje UAB „15min“ v. UAB „Lrytas“, Nr. e3K-3-513-916/2016.

80 LASTAUSKIENĖ, G., Teismų „interpretacinis žaidimas“ ir jo doktrininės prielaidos. Vilnius: Jurisprudencija, 2012 m., Nr. 19(4). P. 1345.

2.1. Teisingumo principas

Prieš pradėdant nagrinėti teisingumo principą, vertėtų atskleisti teisėtumo sąvoką. Teisėtumas – tai esminis, teise pagrįstas reikalavimas, kad valstybinės institucijos, įstaigos, pareigūnai, įmonės, organizacijos ir piliečiai griežtai ir nenukrypstamai laikytųsi Konstitucijos, įstatymų ir juos vykdytų⁸¹. Tuo tarpu teisingumas, anot Konstitucinio Teismo, yra vienas iš pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų; jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų; jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos⁸². Taigi teisingumas yra tik viena moralės sritis, kurioje daugiausia dėmesio skiriama ne individualiam elgesiui, bet individų klasių traktavimo būdams⁸³.

Žiūrint istoriškai, jau VII a. pr. Kr. graikų rašytojas Heziodas rašė, kad dievas Kronidas davė žmonėms ir gyvuliams įstatymą, kurio esmė ta, jog gyvuliai neturi teisingumo jausmo, todėl ir ėda vienas kitą, o žmonėms buvo duotas teisingumas. Teisingumas yra tvirtas ir nuolatinis siekimas suteikti kiekvienam žmogui jo teises. Teisės priesakai yra šie: gyventi garbingai, nedaryti žalos kitam, kiekvienam atiduot tai, kas jam priklauso. Jurisprudencija yra dieviškųjų ir žmogiškųjų dalykų išmanymas, žinojimas, kas yra teisinga ir kas neteisinga⁸⁴.

Teisingumo principo sąvoka ir jo turinys buvo suformuluota ir gana plačiai pretorių formuliniame procese taikoma taip pat ir senovės Romoje. Čia jis reiškė, kad teisę būtina aiškinti vadovaujantis principu, jog kiekvienas žingsnis turi vesti visuotinio gėrio link, jog draudžiama suteikti privilegijų konkrečiam asmeniui, jog įstatymui visi yra lygūs ir pagaliau jog teisę privalu aiškinti ne paraidžiui, o siekiant atskleisti tikruosius konkrečios teisės normos tikslus⁸⁵.

Šių dienų teisinėje sistemoje teisingumo principais gali būti laikomi tie principai, kurie išskyla kai tipinėmis teisingumo aplinkybėmis pusėms primetami moralės saitai. Šios idėjos turi sąsają su mums žinoma mąstymo apie teisingumą tradicija, kurios ištakos

81 TRUMPULIS., U. Teisėtumo principo taikymas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje kaip teisingumo įvykdymo prielaida. *Jurisprudencija*, 2007, 12(102). P. 76.

82 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 8 straipsnio antrosios dalies 4 punkto ir ketvirtosios dalies normos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 9/95.

83 HART, H. L. A., *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997. P. 279.

84 MIKELĖNAS, V., AVIŽA, S., ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 30.

85 LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS V., NEKROŠIUS V. *Civilinio proceso teisė: I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 46.

siekia graikų sofistų laikus ir kuri teisingumo principų pripažinimą laiko kompromisu tarp apylygių galių asmenų, kurie mėgintų primesti savo valią kitiems, jeigu tik turėtų progą, tačiau, suvokdami jėgų lygybę ir rūpindamiesi savo pačių ramybe bei saugumu, apdairiai pripažįsta tam tikras elgesio taisykles⁸⁶.

Taigi, terminai, kuriuos šių dienų teisininkai dažniausiai vartoja girdami arba smerkdami teisę arba jos administravimą, - tai žodžiai „teisėta“ ir „neteisėta“; teisininkų raštuose šie žodžiai labai dažnai vartojami taip, tarsi teisingumo ir moralės idėjos reikštų tą patį dalyką⁸⁷. Teisingumas yra vienas iš pagrindinių teisės kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės tikslų; jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų⁸⁸.

Teisingumas yra suvokiamas keliais aspektais:

1. Teisingumas gali būti aiškinamas kaip teisingas elgesys su žmogumi – teisingas elgesys šiuo atveju suvokiamas kaip teisingas galiojančių įstatymų ir kitų teisės aktų taikymas žmogaus atžvilgiu.
2. Teisingumas kartais aiškinamas kaip deramas, pagarbus elgesys su besikreipiančiu į teismą ar viešojo valdymo instituciją asmeniu – tai lyg savotiška procesinio teisingumo atmaina.
3. Tam tikru požiūriu teisingumas yra išreiškiamas valdžios pareigūnų nešališkumu – iš esmės nešališkumas reiškia išankstinės subjektyvios nuostatos nebuvimą konkrečioje byloje⁸⁹.

Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, kad Konstitucijoje įtvirtinti teisingumo ir teisinės valstybės principai yra universalūs, jais turi būti vadovaujama ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant. Šiais konstituciniais principais yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema. Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai reiškia, kad visos valstybės institucijos turi veikti remdamosi ir vadovaudamosi teise, kad turi būti užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės, paisoma prigimtinio teisingumo⁹⁰.

Tuo tarpu Lietuvos teisės teoretikų veikaluose nėra bendro požiūrio į teisingumo

86 BARRY, B. *Teisingumo teorijos. Socialinio teisingumo traktatas*. I tomas. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 7.

87 HART, H. L. A., *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997. P. 264.

88 BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS, E., KŪRIS, E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 248.

89 ANDRUŠKEVIČIUS, A. *Administracinės teisės principai ir normų ribos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 144.

90 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 6/99-23/99-5/2000-8/2000.

principą ir jo turinį. Prof. Alfonsas Vaišvila, skirdamas penkis teisės principus, nenurodo tarp jų teisingumo principo. Savo poziciją jis argumentuoja tuo, kad teisingumas nėra teisės principas, kadangi jis visiškai sutampa su teisių ir pareigų vienvete (t. y. pačios teisės esmė) ir yra tik jos sinonimas. Jei idėja sutampa su esme, tai yra ne principas, o tik tos pačios esmės įvardijimas. Prof. S. Vansevičiaus nuomone, teisingumas yra gyvoji teisė, todėl teismas, taikydamas teisę, turi vadovautis pagrindiniais teisės principais ir žmogaus teisėmis⁹¹. Tuo tarpu prof. V. Mikelėnas teigia, kad teisingumas – tai universalus teisės principas, reiškiantis moralinę žmogaus nuostatą ir kriterijų, pagal kurį vertinami visi asmenų poelgiai. Anot jo, siekti teisingumo reiškia siekti protingos skirtingų interesų pusiausvyros⁹².

Dar viena vyraujanti nuomonė yra ta, kad teisingumo principas - tai pati teisės esmė, jos stuburas. Teisingumas materialiaja prasme – tai teisių ir pareigų pusiausvyra. Tai reiškia, kad žmogus nėra priemonė siekti tikslo, o pats yra tikslas; kad asmens teisės yra santykinės; kad turi būti derinami visuomeniniai interesai (privatūs ir vieši). Teisingumas procesine prasme – tai teisinį ginčą sprendžiančio subjekto (pirmiausia teismo) nešališkumas visų asmenų atžvilgiu⁹³. Šie įvairūs teisingumo idėjos taikymai remiasi bendru principu, jog individai turi teisę į tam tikrą lygią arba nelygią su kitais padėtį. Vadinasi, teisingumas tradiciškai suprantamas kaip pusiausvyros arba proporcijos palaikymas arba atstatymas, o svarbiausias teisingumo priesakas dažnai formuluojamas taip: „Vienodas bylas traktuok vienodai“; tačiau pastarąją formuluotę reikia papildyti: „o skirtingas bylas – skirtingai“⁹⁴.

Taigi, teisingumas tebelieka vienas svarbiausių teisės principų. Nors ir siejamas su žmogaus moraline nuostata, laikomas moraline vertybe, įvardijamas gerų papročių, ekvivalentiškumo ir kitomis sąvokomis, teisingumas šiuolaikinėje teisėje yra neabejotinai pripažįstamas teisės tikslu, teisinės valstybės pagrindu bei universaliu bendroju teisės principu. Tačiau pabrėžiant tokią teisingumo reikšmę teisei, dar svarbesnis tampa teisingumo turinio klausimas, nes suprantama, kad teisingumas negali būti teisės vertybinis orientyras, jei kiekvienas teisingumą suvokia savaip⁹⁵.

Vienas iš būdų atskleisti teisingumo principo reikšmę teisės sistemai yra

91 GUMULIAUSKAS, A. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Vilnius: TEISĖ, 2003 m., Nr. 48. P. 91.

92 MIKELĖNAS, V., VILEITA, A., TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 75.

93 BAUBLYS, L. BEINORAVIČIUS, D., KALUINA, A., ir kt. *Teisės teorijos įvadas*. Vadovėlis. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 234-235.

94 HART, H. L. A., *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997. P. 267.

95 BAUBLYS, L. Aristotelio teisingumo distinkcija šiuolaikiniame teisiniame diskurse. Vilnius: Jurisprudencija, 2006 m., Nr. 8(86). P. 85.

išanalizavus teisės normų taikymą. Teisės norma yra abstrakti elgesio taisyklė. Kiekvienas ginčas, kiekviena byla konkreti. Sprendžiant kilusį ginčą, abstrakti teisės norma taikoma konkrečiam atvejui. Ji turi būti taikoma atsižvelgiant į teisingumo reikalavimus. Teisingumas sudaro galimybę šalinti teisinio reguliavimo spragas⁹⁶. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) yra pažymėjęs, kad Konstitucijos 109⁹⁷ straipsnyje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet, svarbiausia, tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija⁹⁸.

Taigi teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo. Teisingumo, kaip teismo funkcijos, turinį sudaro teismų veikla sprendžiant ginčus dėl teisės, atsirandančius dėl įvairių konfliktų visuomenėje. Teismai šiuos ginčus sprendžia nagrinėdami baudžiamąsias, administracines ir civilines bylas, griežtai laikydamiesi įstatyme nustatytos teismo proceso tvarkos⁹⁹.

Galima situacija, kai teisės norma neatitinka teisingumo reikalavimų. Tokiu atveju kyla dilema: ką aukoti – teisingumą dėl teisėtumo ar teisėtumą dėl teisingumo? Nuo senovės Romos laikų žinomas posakis: „*Dura lex, sed lex*“ (Griežtas įstatymas, bet vis dėlto įstatymas). Įstatymą, kad ir koks jis būtų, reikia vykdyti. Taikant tokį įstatymą, teisingumas veikia dviem kryptimis:

- 1) riboja, švelnina tokio įstatymo taikymą, stengiasi jį apeiti;
- 2) mažina tokio įstatymo autoritetą, o štai jį galų gale diskredituoja ir jis panaikinamas ar pakeičiamas¹⁰⁰.

Bet kuriuo atveju esant tokiai situacijai Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad Konstitucinio teisingumo įgyvendinimas suponuoja tai, kad Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas (jo dalis) turi būti pašalintas iš teisės sistemos¹⁰¹.

96 MIKELĖNAS, V., AVIŽA, S., ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 30.

97 Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

98 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo“, Nr. 7/04-8/04.

99 VAITIEKIENĖ, E., VIDRINSKAITĖ, S., *Lietuvos konstitucinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 30.

100 MIKELĖNAS, V., AVIŽA, S., ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 30-31.

101 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. kovo 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 41¹ straipsnio 1 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. rugsėjo 28 d. nutarimo nr. 960

Įdomus yra N. Ashfordo požiūris. Pasak jo, teisingumas reiškia taisyklės, pagal kurias paskirstomi atlygiai ir bausmės, kad kiekvienas žmogus gautų tai, kas jam priklauso. Teisingumo sampratai pavojų keliaus teisėjų aktyvizmas, kai teismo sprendimai tiesiogiai atspindi jų prioritetus ir išankstinius nusistatymus, jų asmeninį požiūrį į tai, kas teisinga, o kas klaidinga. Kaip teigia N. Ashfordas, tai ne įstatymų, o žmonių viršenybė. Taigi laikantis šios pozicijos yra pabrėžiamas nešališko (objektyvaus), priimtomis teisės normomis pagrįsto sprendimo reikalavimas. Remiantis šiuo požiūriu būtų galima manyti, jog galiojantys įstatymai privalo būti nepriekaištingi, kad galėtų užtikrinti teisingumo įgyvendinimą. Tačiau galutinis bausmės skyrimas, nors ir nulemtas įstatymų leidėjo nustatytų bausmės skyrimo kriterijų, vis dėlto paliekamas teisėjo diskrecijai. Todėl galima teigti, kad kiekvienas teismo sprendimas (nuosprendis) visų pirma turi būti teisingas. Ne veltui teisė visų pirma asocijuojasi su teisingumu, o teisėtumas turėtų būti teisingumo siekio realus įgyvendinimas¹⁰².

E. Šileikis teigia, kad teisingumo vykdymas siaurąja prasme – specialių valstybės institucijų (teismų) suvereni individualizuota teisėkūra, atliekama konkrečios bylos nagrinėjimu ypatingame (teismo) procese, kai:

- a) pagal tam tikrą teismų suformuotą ir logiškai numatomą ir prognozuojamą schemą (teismo nagrinėjimo struktūrą) išsamiai, objektyviai ir aktyviai tiriama, ginčijama ar inkriminuojama asmens veika (su ja susijusios faktinės aplinkybės),
- b) kūrybingai, argumentuotai ir visuomenei kiek galima suprantamiau pritaikomas konstitucingas teisės aktas ar su juo susiję bendrieji teisės principai bei
- c) valstybės vardu skelbiama, koks to bylos teisinis padarinys¹⁰³.

Taigi galima daryti išvadą, kad teisingumo principas padeda tinkamai taikyti teisės normas kiekvieno žmogaus atžvilgiu. Šis principas suponuoja tai, kad su kiekvienu žmogumi, kuris kreipiasi į teismą, būtų elgiamasi deramai, o taip pat kad jo byla bus sprendžiama nešališkai, nesant išankstinio teisėjo nusistatymo. Tik taip gali būti pasiekama protinga skirtingų interesų pusiausvyra.

„Dėl J. Miliaus atleidimo iš Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus pareigų“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymui ir bylos dalies nutraukimo“, Nr. KT3-N2/2018, Nr. 5/2017.

102 DRAKŠAS, R. Teisingumo principas skiriant bausmę. Vilnius: Teisės apžvalga, 2016 m., Nr. 2 (14). P. 83.

103 ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 388.

2.2. Protingumo principas

Protas – žmogaus reakcija į aplinką siekiant pažinti, kokia ji yra, kad būtų galima kuo tinkamiau (saugiau ir patogiau) prie jos prisiderinti ir kartu ją pagal galimybes priderinti prie savo egzistencinių interesų su mažiausiomis laiko ir jėgų sąnaudomis¹⁰⁴. Sekant iš to, R. Alexy taiko bendrąją pagrindimo taisyklę, kuri glaudžiai susijusi su idealios kalbinės situacijos sąlygomis. Ką nors grįsdamas asmuo kitą asmenį vertina kaip lygiateisį pašnekovą ir jis pats netaiko jokios prievartos bei nesiremia kitų atliekamais prievartos aktais. Be to, jis yra tikras, kad savo tvirtinimą sugebės įrodyti bet kuriam kitam asmeniui¹⁰⁵. A. Andruškevičius teigia, kad protingumas – tarsi savaime suprantamas dalykas, elementarus kiekvienos iš valstybės valdžių kasdienės veiklos imperatyvas, įgyvendinamas remiantis sveiko proto logika¹⁰⁶.

Taigi, protingumo principas - tai universalus principas, įvairiais aspektais taikomas daugelyje teisinio reguliavimo sričių bei įvairiems socialiniams santykiams. Protingumo kategorija nėra apibrėžta kokiais nors formaliais kriterijais - protingumas suvokiamas kaip asmens proto galia, kuri paprastai būna paremta loginiu mąstymu ir gyvenimo patirtimi¹⁰⁷.

Protingumas yra bendrasis teisės principas, reikalaujantis, kad asmuo elgtųsi apdairiai, atidžiai, teisingai ir sąžiningai. Pats savaime protas (intelektas) nėra nei protingas, nei sąžiningas; tai neutrali vertybiniu požiūriu sąvoka¹⁰⁸. Elgtis apdairiai, rūpestingai, atidžiai reiškia ne ką kitą, kaip elgtis pagal teisių ir pareigų vienovės reikalavimą, t. y. mąstyti, ar antroji santykio šalis galės realiai įvykdyti pirmosios šalies atžvilgiu grįžtamąsias pareigas, kylančias iš įstatymo ar sutarties¹⁰⁹. Todėl protingumo reikalavimus turi atitikti ne tik teisinių santykių dalyvių elgesys, bet ir priimami įstatymai, kiti teisės aktai ir teismų sprendimai¹¹⁰ - priešingu atveju, pvz., teismo sprendimai gali būti pripažinti negaliojančiais¹¹¹.

104 VAIŠVILA, A. *Teisinis personalizmas: teorija ir metodas (Teisės sugrąžinimo visuomenei ideologija). Monografija*. Vilnius: Justitia, 2010. P. 436.

105 ALEXY, R. *Teisinio argumentavimo teorija*. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, 2005. P. 149.

106 ANDRUŠKEVIČIUS, A. Administracinio baudimo santykiai: teisingumo ir protingumo principų poveikis. Vilnius: Teisė, 2010, Nr. 76. P. 24.

107 ANDRUŠKEVIČIUS, A. *Administracinės teisės principai ir normų ribos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 154.

108 BAUBLYS, L. BEINORAVIČIUS, D., KALUINA, A., ir kt. *Teisės teorijos įvadas*. Vadovėlis. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 235.

109 VAIŠVILA, A. *Teisinis personalizmas: teorija ir metodas (Teisės sugrąžinimo visuomenei ideologija). Monografija*. Vilnius: Justitia, 2010. P. 437.

110 MIKELĖNAS, V., AVIŽA, S., ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 31.

111 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje S. B. (S. B.), A. B., G. B. v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija, I. V, Nr. e3K-3-

R. Alexy protingumo principą vadina „*proto principu*“. Anot jo, šio principo esmė – reikalavimas, kad svarstymo eigą sudarytų trys protingumo bendrumo pakopos:

1. Pirmojoje pakopoje turi būti užtikrintas vienodas tų pačių žodžių – ir kalbančiojo, ir tų, į kuriuos kreipiamasi, - vartojimas. Bendrinė kalba, jei ji yra veiklos kontroliuojama, čia gali būti gera pagalbininkė. Ją vartojant galima aprašyti įvadinės situacijas, - tokiais atvejais nėra būtina, kad kalbėtojai patys faktiškai dalyvautų tokiose situacijose.
2. Antroji pakopa pasiekama, kai „kalbantysis ir pats sutinka su teiginiais, kuriuos pripažinti jis ragina savo pašnekovus“. Šis reikalavimas skirtas diskusijos nuoširdumui ir rimtumui užtikrinti. Siūlantis kitam sutikti su kokiu nors sakiniu turi pats su juo sutikti. Toks reikalavimas yra bet kokio komunikavimo pagrindas.
3. Trečiojoje pakopoje žodžio ir sakinio bendrumas neturi apsiriboti vien kalbančiuoju ir tais, į kuriuos kreipiamasi. Reikalaujama, kad žodžius galėtų sugebėti išmokti kiekvienas, o sakinius – kiekvienas suvokti. Suvisuotinamumas turi būti dvigubas: viena vertus, sakiniai turi būti skirti kiekvienam (esančiam tam tikroje situacijoje), kita vertus, tai, kas pasakoma tais sakiniiais, turi būti pasakoma be nominatorių – visuotinai. Proto principas būtent ir turi tapti tokiu reikalavimu, kuriuo siekiama užtikrinti, kad ta trečioji protingumo pakopa būtų pasiekta sprendimams priimti skirtose kalbose. Todėl būtent šiuo principu turi būti vertinama, kas yra protingas pasitarimas¹¹².

Kaip jau buvo minėta, protingumas yra sąžiningumas objektyvioju požiūriu, t. y. iš esmės reiškia moralinį imperatyvą: „Elkis su kitais taip, kaip pats norėtum, kad kiti elgtųsi su tavimi, ir nesielk taip, kaip nenorėtum, kad elgtųsi su tavimi“¹¹³. Protingas žmogus neleistų padidėti jam padarytai žalai, objektyvioju požiūriu toks asmuo elgtųsi sąžiningai, rūpestingai, teisingai – prieš atlikdamas bet kokią veiksmą, asmuo turi apsvarstyti galimus to veiksmo teisinius padarinius, t. y. asmuo privalo domėtis savo teisėmis ir pareigomis. Protingumas taip pat reikalauja, kad asmuo, abejojantis atliekamo veiksmo teisiniais padariniais, prieš jį atlikdamas pasikonsultuotų su teisininku arba nuo veikimo susilaikytų. Jei asmuo to nepadaro, tai reiškia, jis elgiasi neapdairiai ir neatidžiai, taigi taip veikdamas jis pats prisiima neigiamas savo veiksmų pasekmes. Šalies elgesys gali būti kvalifikuojamas kaip suklydimas tik tuo atveju, jeigu analogiškomis

482-1075/2017.

112 ALEXY, R. *Teisinio argumentavimo teorija*. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, 2005. P. 163-165.

113 MIKELĖNAS, V., VILEITA, A., TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 76.

aplinkybėmis apdairus ir atidus asmuo būtų sudaręs sandorį tokiomis pat sąlygomis, kaip ir suklydusioji šalis. Kiekvienas rūpestingas asmuo turi ir gali žinoti savo teises ir pareigas. Bet kuris asmuo gali susipažinti su galiojančiais teisės aktais, o tas, kuris ignoruoja įstatymus bei nesidomi savo teisėmis ir pareigomis, elgiasi neprotingai, todėl negali teisintis nežinąs įstatymų ar netinkamai juos suvokęs¹¹⁴.

Kaip matome, kadangi protingumo principas yra labai glaudžiai susijęs su teisingumo ir sąžiningumo principais, jis nėra pakankamai plačiai įtvirtintas teisės sistemoje. Protingumo principas yra taikomas įvairiais aspektais: tiek teisėje, tiek socialiniuose santykiuose, todėl kiekvienas žmogus turi būti apdairus ir atidus, teisingas ir sąžiningas kitų žmonių atžvilgiu. Tik tokiu būdu gali būti priimami tinkami įstatymai ir teismų sprendimai.

2.3. Sąžiningumo principas

Proceso teisingumo (sąžiningumo) ar teisės į teisingą (sąžiningą) bylos išsprendimą principas įtvirtintas Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje. Principas kildinamas iš bendrosios (anglosakų) teisės tradicijos. Angliškas terminas *fair* ar *fair trial* į lietuvių kalbą išverčiamas kaip *teisingas* ar *teisingas procesas*. Toks terminas vartojamas Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje. Tačiau vis tik manoma, kad angliško termino *fair* tikslesnis, labiau prasmę atskleidžiantis vertimas būtų *sąžiningas*¹¹⁵.

Sąžiningumas, kaip teisės principas, kyla iš moralinių principų. Jis ypatingas tuo, kad šio principo turinys atsiskleidžia tik per jo dinamiką, t. y. kiekvienu konkrečiu atveju taikant jį faktinei situacijai. Sąžiningumo principo turinio neįmanoma detalizuoti, nes tai turėtų padaryti teismų praktika, tačiau sąžiningumo principo turinys nusakomas pagal protingumo ir teisingumo principų reikalavimus. Tai reiškia, kad sąžiningas yra tas asmuo, kuris veikia rūpestingai, teisingai, t. y. taip, kaip tokioje situacijoje elgtųsi geras šeimos tėvas. Sąžiningumas, kaip vertybinis žmogaus elgesio matas, yra toks žmogaus elgesio standartas, kuris atitinka protingumo ir teisingumo principų reikalavimus. Sąžiningu laikysime žmogų, kuris veikia protingai, teisingai¹¹⁶: kai tik asmuo pradeda naudotis jam pripažintais leidimais, jis susiduria su pareigų vykdymo būtinybe, kuri ir

114 BAUBLYS, L. BEINORAVIČIUS, D., KALUINA, A., ir kt. *Teisės teorijos įvadas*. Vadovėlis. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 236.

115 GODA, G., KAZLAUSKAS, M., KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 53.

116 BAUBLYS, L. BEINORAVIČIUS, D., KALUINA, A., ir kt. *Teisės teorijos įvadas*. Vadovėlis. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 235.

sukuria sąžiningumo poreikį, t. y. sąžiningumas tiesiogiai skirtas užtikrinti būtent pareigų vykdymui visa jų apimtimi ir kokybe. Sąžiningumas tada apibrėžiamas kaip savanoriškas, valinis asmens pasiryžimas uoliai, laiku ir kokybiškai įvykdyti visas iš įstatymo ar sutarties kylančias pareigas, nebandant jokia apgaule išvengti tinkamo pareigų vykdymo¹¹⁷.

Taigi sąžiningumas neatsiejamas nuo teisingumo ir protingumo principų; sąžiningas asmuo <...> elgiasi protingai, atidžiai ir rūpestingai, neprisiima nepagrįstos rizikos, todėl tais atvejais, kai asmens veiksmai neatitinka protingo, apdairaus ir rūpestingo asmens veiksmų standartų, kyla pagrįstų abejonių dėl to, ar jis tikrai veikė skatinamas skelbiamų motyvų, ar turėjo kitokių, sąžiningumui prieštaraujančių tikslų¹¹⁸. Sąžiningo elgesio nuostata taip pat nustatyta ir juridiniams asmenims - juridinio asmens valdymo organo narys juridinio asmens ir kitų juridinio asmens organų narių atžvilgiu turi veikti sąžiningai ir protingai¹¹⁹.

Vadovaujantis šiomis pozicijomis svarbu pabrėžti, kad sąžiningumo reikalavimas yra keliamas ne tik fiziniams bei juridiniams asmenims, bet ir valstybės tarnautojams. Pvz., kalbant apie Seimo narius Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad iš Seimo nario priesaikos Seimo nariui kyla pareiga gerbti ir vykdyti Konstituciją ir įstatymus, sąžiningai vykdyti Tautos atstovo pareigas taip, kaip jį įpareigoja Konstitucija¹²⁰. Iš Seimo nario priesaikos bei iš Seimo nario konstitucinio statuso taip pat kyla reikalavimas, kad Seimo narys elgtųsi sąžiningai, bendraudamas su rinkėjais, visuomenės atstovais pateiktų teisingus faktus apie savo pareigų vykdymą, vengtų elgesio, žeminančio Seimo – Tautos atstovybės reputaciją ir autoritetą. Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad pareigas eidami Seimo nariai vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir negali būti varžomi jokių mandatų. Aiškindamas Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą Seimo nario laisvo mandato principą Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad pareigas eidami, įgyvendindami savo teises Seimo nariai yra saistomi savo duotos Seimo nario priesaikos, kuri įpareigoja Seimo narį savo veikloje vadovautis Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir nebūti varžomam jokių mandatų. Konstitucijoje įtvirtintas Seimo nario

117 VAIŠVILA, A. *Teisinis personalizmas: teorija ir metodas (Teisės sugrąžinimo visuomenei ideologija). Monografija*. Vilnius: Justitia, 2010. P. 438.

118 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014.

119 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje E.P. v. KB „Taupkasė, kredito unija“, Nr. e3K-3-234-469/2017.

120 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Kęstučio Pūko, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT-20-11/2017, Nr. 7/2017.

laisvas mandatas negali būti suprantamas tik kaip leidimas veikti vien savo nuožiūra, veikti vadovaujantis vien savo sąžine ir ignoruoti Konstituciją. Konstitucija suponuoja tokią Seimo nario nuožiūros ir tokią Seimo nario sąžinės sampratą, kurioje tarp Seimo nario nuožiūros bei Seimo nario sąžinės ir Konstitucijos reikalavimų, Konstitucijos saugomų ir ginamų vertybių neturi būti atotrūkio: pagal Konstituciją Seimo nario nuožiūra ir jo sąžinė turi būti orientuotos į Konstituciją, į Tautos ir Lietuvos valstybės interesus¹²¹.

Taigi, sąžiningumas – tai dorovinis atsakingumo jausmas už savo poelgius, tai paties žmogaus gebėjimas vertinti savo poelgius pagal moralės reikalavimus, kelti moralinio pobūdžio reikalavimus sau pačiam. Sąžiningumas yra subjektyvus etinis reiškinys. Jį galima nustatyti remiantis tiek objektyviomis, tiek subjektyviomis aplinkybėmis. Objektyvios aplinkybės – tai žmogaus elgesys, kuris pažeidžia moralės normų reikalavimus (apgaulė, melas, žalos padarymas kitam asmeniui ar jo turtui ir pan.)¹²². Subjektyviuoju požiūriu sąžiningumas nusako asmens psichikos būklę konkrečioje situacijoje. Jis nustatomas analizuojant atsakymą į klausimą, ar asmuo galėjo ką nors žinoti, daryti ar nepadaryti, atsižvelgiant į jo amžių, išsimokslinimą, išprusimą, gyvenimo patirtį, faktines bylos aplinkybes ir t.t.¹²³

Konstitucijoje įtvirtintas sąžiningo proceso reikalavimas gramatiškai siejamas su teismo procesu – teisingas turi būti visas procesas nuo pat jo pradžios, įskaitant ir reikšmingų bylai tirti bei nagrinėti duomenų rinkimo būdus¹²⁴. Ši teisė dar kitaip vadinama teise į tinkamą procesą, reiškiantį, jog kiekvienas žmogus turi teisę į tokį procesą, kurio metu su juo bus elgiama sąžiningai bei pagarbiai. Tai pirmos kartos pilietinė teisė, pabrėžianti procesinių galimybių lygybę ir pagarbą rungtyniškam procesui¹²⁵. Todėl pažymėtina, kad sąžiningo proceso reikalavimo turi būti laikomasi visuose procesuose – nuo paprasčiausios iki sudėtingiausios bylos¹²⁶.

Tyrimas parodė, kad, kaip ir protingumo principo atveju, sąžiningumo principas taip pat nėra plačiai įtvirtintas teisės sistemoje. Sąžiningas žmogus yra tas, kuris elgiasi

121 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 22 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Mindaugo Basčio, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT22-I2/2017, Nr. 12/2017.

122 MIKELĖNAS, V., AVIŽA, S., ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 31.

123 MIKELĖNAS, V., VILEITA, A., TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 77.

124 GODA, G., KAZLAUSKAS, M., KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 54.

125 JURKA, R., AŽUBALYTĖ, R. ir kt. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009. P. 56.

126 GODA, G., KAZLAUSKAS, M., KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 54.

teisingai ir protingai kitų žmonių atžvilgiu. Sąžiningumas yra dorovinis jausmas, kuomet žmogus jaučiasi atsakingas už savo poelgius. Todėl galima teigti, kad sąžiningumo principas suponuoja tai, kad žmogus, elgdamasis sąžiningai, turi pats įvertinti ar jo elgesys neprieštarauja gerai moralei.

2.4. Lygiateisiškumo principas

Lygiateisiškumo principas priskiriamas vadinamiems pagrindiniams Konstitucijos principams, jis yra universalus. Šis principas laikomas ypač svarbiu, kadangi pažeidus lygiateisiškumo principą griūna visas Konstitucijos principų ir normų tikslas. Antai pažeidus lygiateisiškumo principą yra pažeidžiamas ir konstitucinis demokratinės teisinės valstybės principas, nes lygiateisiškumo principas yra esminis demokratinės teisinės valstybės principo elementas¹²⁷.

Konstitucijos 29 straipsnyje¹²⁸ yra numatyta, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys yra lygūs. Konstitucinis asmenų lygybės įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms (pareigūnams) principas reiškia žmogaus prigimtine teisę būti traktuojamam vienodai su kitais asmenimis. Jis įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai¹²⁹. Tačiau Konstitucinis Teismas, aiškindamas *inter alia* Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalies nuostatas, yra pažymėjęs, kad Konstitucija nesaugo ir negina tokių asmens įgytų teisių, kurios savo turiniu yra privilegijos; privilegijų gynimas ir apsauga reikštų, kad yra pažeidžiami konstituciniai asmenų lygiateisiškumo, teisingumo principai, Konstitucijoje įtvirtintas darnios visuomenės imperatyvas, taigi ir konstitucinis teisinės valstybės principas¹³⁰.

Taigi, ši teisės norma-principas suponuoja prielaidą, jog žmogaus teisės yra prigimtinės, nes tik tuo pagrindu asmenys ir gali būti lygūs savo teisėmis vienas kito atžvilgiu: visiems asmenims taikomi tie patys įstatymų reikalavimai, o už tuos pačius teisės pažeidimus arba nuopelnus – tos pačios įstatymų nustatytos baudžiančios ir skatinančios sankcijos. Valstybė (jos institucijos, pareigūnai), kiek ji yra visų piliečių

127 SINKEVIČIUS, V., ŠAPOKA, G., BEINORAVIČIUS, D. ir kt. *Teisės raida: retrospektyva ir perspektyva*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. P. 529.

128 Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

129 BAKAVECKAS, A. *Administracinė teisė: teorija ir praktika*. Vadovėlis. I dalis. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 66.

130 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 23 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT19-N9/2017, Nr. 8/2017.

teisinė organizacija, privalo vienodai pagarbiai ir aktyviai, vienodo veiksmingumo priemonėmis ginti kiekvieno piliečio teises ir laisves arba padėti jas įgyvendinti. Tai teisinis, metodologinis pagrindas, kuriuo remiantis kuriami visi kiti teisės normą konkretinantys įstatymai¹³¹, pavyzdžiui:

1. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso (toliau – CK) 2.1. straipsniu¹³² visų žmonių teisnumas yra vienodas, t. y. jie vienodai gali turėti civilinių teisių ir pareigų¹³³. Tačiau lygiateisiškumo principas pats savaime negarantuoja visiškos asmenų lygybės, nes kiekvienas subjektas naudojasi individualiais finansiniais ir intelektualiais ištekliais, pvz., sudaromos vienodos sąlygos sudaryti sutartį, tačiau kaip efektyviai ir naudingai tai bus padaryta, priklauso nuo šalių asmeninių savybių, aktyvumo ir kitokių išteklių¹³⁴.
2. Analogišką nuostatą galima taikyti ir šeimos teisėje – Konstitucijos 38 straipsnio 5 dalis¹³⁵ nustato, kad sutuoktinių teisės šeimoje yra lygios. Sutuoktinių lygiateisiškumo principas reiškia, kad sutuoktiniai turi lygias turtines ir asmenines neturtines teises, taip pat kad diskriminacija dėl lyties draudžiama¹³⁶.
3. Administracinėje teisėje lygiateisiškumo principu siekiama užtikrinti visų subjektų, susijusių administraciniais teisiniais santykiais, lygybę prieš įstatymą¹³⁷, t. y. taikomi teisės aktai bei priimami sprendimai turi būti vienodi, nepriklausyti nuo žmonių rasės, lyties, amžiaus, socialinės padėties ir kitų skirtumų¹³⁸.
4. Mokesčių teisėje lygiateisiškumo principo esmė ta, kad visiems mokesčių mokėtojams atitinkami mokesčių įstatymai ir juose nustatytos apmokestinimo sąlygos turi būti taikomos vienodai, nesudarant mokesčių mokėtojams, kuriuos įstatymai priskiria vienai grupei (pvz., PVM mokėtojams), skirtingų sąlygų. Šis principas reikalauja laikyti, kad visi atitinkamai kategorijai priklausantys mokesčių mokėtojai turi vienodas teises ir pareigas¹³⁹.

131 VAIŠVILA, A., JOVAIŠAS, K., ir kt. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. I dalis*. Vilnius: Teisės institutas, K. Jovaišo Pl., 2000. P. 217.

132 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864.

133 MIKELĖNAS, V., AVIŽA, S., ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 32.

134 GIEDRAITYTĖ, V., MIEŽANSKIENĖ, R., ŠENAVIČIUS, A. ir kt. *Teisės pagrindai. Mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija, 2011. P. 152.

135 Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

136 MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 126.

137 BUKAVECKAS, A., DZIEGORAITIS, A., DZIEGORAITIENĖ, A., GYLYS, A. ir kt. *Lietuvos administracinė teisė. Bendroji dalis. Vadovėlis. Antroji laida*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 236.

138 GIEDRAITYTĖ, V., MIEŽANSKIENĖ, R., ŠENAVIČIUS, A. ir kt. *Teisės pagrindai. Mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija, 2011. P. 71.

139 MEDELIENĖ, A. Principai kaip mokesčių teisės normų aiškinimo ir taikymo instrumentas nagrinėjant mokesčius ginčus. // Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: 2012. P. 331.

5. Šis principas taip pat aptinkamas Lietuvos Respublikos darbo kodekso 2 straipsnio 1 dalyje¹⁴⁰ (beje, jis sutampa su Lietuvos Respublikos teismų įstatymo¹⁴¹ nuostata) - darbo teisių subjektų lygybė taikoma nepaisant jų lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, pilietybės ir socialinės padėties, tikėjimo, santuokinės ir šeiminės padėties, amžiaus įsitikinimų ar pažiūrų, priklausomybės politinėms partijoms ir visuomeninėms organizacijoms, aplinkybių, nesusijusių su darbuotojų dalykinėmis savybėmis¹⁴².

Tęsiant darbo teisinių santykių analizę lygiateisiškumo principo atžvilgiu svarbu paminėti ir tai, kad Europos socialinės chartijos¹⁴³ (pataisytos), priimtose 1996 m. gegužės 3 d., 27 straipsnyje „Pareigų šeimai turinčių darbuotojų teisė į lygias galimybes ir vienodą padėtį“ nustatyta, jog, siekdamas užtikrinti, kad būtų veiksmingai įgyvendinta pareigų šeimai turinčių darbuotojų vyrų ir moterų teisė į lygias galimybes ir vienodą padėtį tarp jų ir kitų darbuotojų, šalys įsipareigoja suteikti galimybę bet kuriam iš tėvų, pasibaigus nėštumo ir gimdymo atostogoms, gauti atostogas vaiko priežiūrai, kurių trukmė ir sąlygos nustatomos remiantis vidaus įstatymais, kolektyvinėmis sutartimis ar praktika¹⁴⁴. Atsižvelgiant į tai galima pažymėti, kad lygiateisiškumo principas yra plataus pobūdžio ir neretai tarsi persipynęs su keliomis teisės šakomis vienu metu, kaip yra paminėta paskutiniame pavyzdyje.

Taigi, kadangi lygiateisiškumo principo turinys yra labai platus, jis negali turėti kokio nors išsamaus (baigtinio) jį sudarančių elementų sąrašo. Jo pamatinė prasmė – kiekvienas asmuo turi turėti lygias teises su kitais, būti traktuojamam vienodai su kitais asmenimis, negali būti diskriminuojamas. Asmens teisė būti traktuojamam vienodai su kitais yra laikoma asmens prigimtine teise.¹⁴⁵ Vertinant visą tai reikėtų pažymėti, kad konstitucinis lygiateisiškumo principas sietinas ne tik su Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnyje esančiomis nuostatomis, bet ir su kitomis Konstitucijos nuostatomis, įtvirtinančiomis asmens teises ir laisves. Visas žmogaus teises ir laisves

140 Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2016 m. rugsėjo 14 d., Nr. XII-2603.

141 Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas, Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851, 2002, Nr. 17-649.

142 TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė. I tomas. Monografija*. Vilnius: Justitia, 2005. P. 72.

143 Europos socialinė chartija (pataisyta). Valstybės žinios, 2001 m. birželio 08 d., Nr. 49-1704, priimta 1996 m. gegužės 03 d.

144 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 5 dalies (2011 m. gruodžio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu nr. 86 patvirtintų ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 7 punkto (2012 m. rugpjūčio 21 d. redakcija), 10 punkto (2011 m. gruodžio 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT1-N1/2018, Nr. 4/2017.

145 SINKEVIČIUS, V., ŠAPOKA, G., BEINORAVIČIUS, D. ir kt. *Teisės raida: retrospektyva ir perspektyva*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013. P. 519.

galima vertinti ir lygiateisiškumo principu. Konstitucinės nuostatos, nustatančios žmogaus asmens neliečiamumą (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnis), žmogaus teisę į gyvybę (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 19 straipsnis), žmogaus laisvės neliečiamumą (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 20 straipsnis) ir pan., reiškia, kad visi asmenys turi lygias teises konstitucinių vertybių apsaugos požiūriu ir šių teisių negalima varžyti diskriminaciniais pagrindais¹⁴⁶.

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad lygiateisiškumas yra formalios asmenų lygybės principas. Aiškindamas Konstitucijos 29 straipsnio turinį Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra pabrėžęs, kad šio principo turi būti laikomasi ir leidžiant įstatymus, ir juos taikant. Šis principas įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pačius faktus savavališkai vertinti skirtingai. Visų asmenų lygybės principas reiškia ir tai, kad atitinkamos rūšies santykių subjektams – visiems vienodais požymiais pasižymintiems asmenims (jų grupėms) turi būti taikomas tas pats įstatymas ar kitas teisės aktas – tas pats vienodas, visiems tos kategorijos subjektams bendras, lygus matas. Vienodai turi būti taikomos tiek materialiosios, tiek proceso teisės normos. Konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui principas būtų pažeidžiamas, jei tam tikra grupė asmenų, kuriems yra skiriama teisės norma, palyginti su kitais tos pačios normos adresatais, būtų kitaip traktuojama, nors tarp tų grupių nėra tokio pobūdžio ir tokios apimties skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisintas¹⁴⁷.

Konstitucinis Teismas, analizuodamas asmenų lygiateisiškumo principą viso konstitucinio teisinio reguliavimo kontekste, yra pažymėjęs, kad šis principas aiškintinas neatsiejamai nuo kitų Konstitucijos nuostatų, *inter alia*, nuo nuostatų, įtvirtinančių asmens teises ir laisves, taip pat nuo konstitucinio teisinės valstybės principo. Nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylą dėl tam tikrų Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau - BPK) nuostatų atitikties Konstitucijai, Konstitucinis Teismas pabrėžė šio konstitucinio principo sąsajas su Konstitucijoje įtvirtinta asmens teise kreiptis į teismą, asmens teise į teisingą ir nešališką teismą, Konstitucijoje įtvirtintu teisėjo ir teismų nepriklausomumu¹⁴⁸ - Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę

146 ABRAMAVIČIUS, A. Kai kurie teoriniai ir praktiniai konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo aspektai. Vilnius: TEISĖ, Nr. 50, 2004. P. 9.

147 BAUBLYS, L. BEINORAVIČIUS, D., KALUINA, A., ir kt. *Teisės teorijos įvadas*. Vadovėlis. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 239.

148 ABRAMAVIČIUS, A. Asmenų lygiateisiškumo principo interpretavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Vilnius: Jurisprudencija, 2006, t. 12(90). P. 46.

kreiptis į teismą.“ Teisė kreiptis į teismą yra absoliuti, šios teisės negalima apriboti ar paneigti; pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ar laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme; asmens teisės turi būti ne formaliai, o realiai ir veiksmingai ginamos tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valdžios institucijų ar pareigūnų neteisėtų veiksmų. Teisė kreiptis į teismą *inter alia* suponuoja ir tinkamo teisinio proceso reikalavimą, kuris yra vienas esminių konstitucinio teisinės valstybės principo elementų¹⁴⁹.

Kaip jau buvo minėta, lygiateisiškumo principu yra grindžiama visa teisės sistema. Objektyvia prasme lygybė – vienodas įstatymo požiūris į teisės subjektus, subjektyviaja – tai įstatymo nustatyta vienoda galimybė pasirinkti tam tikrą elgesio variantą ar vienodai reikalauti tam tikros pareigos vykdymo iš kitų teisinių subjektų analogiškoje situacijoje. Tačiau lygiateisiškumo principas nereiškia, kad yra uždraustas skirtingų sąlygų taikymas ar tapačių santykių skirtingas reglamentavimas, jis galimas tik esant objektyvioms ir pagrįstoms priežastims. Diskriminacija neturi būti laikomas visoks išskyrimas, apribojimas ar pranašumo teikimas, jeigu tai yra susiję su konkrečiai situacijai keliamais reikalavimais. Diskriminacija taip pat nėra laikomos specialios apsaugos ar pagalbos priemonės, numatytos tam tikrų kategorijų asmenims, kuriems tokia ypatinga apsauga ir pagalba yra reikalinga (pvz., nėščiosioms, neįgaliems asmenims, jauniems asmenims ir t.t.). Diskriminacija nėra ir priemonės, taikomos asmenims, pagrįstai įtariamais užsiimant ar užsiimantiems veikla, kuri kenkia valstybės saugumui (pvz., dalyvavimas partijų, kurių veikla yra uždrausta, veikloje), tačiau šiais atvejais turi būti užtikrinta tokio asmens teisė kreiptis į kompetentingas valstybės institucijas¹⁵⁰. Taigi, kartu su bendra nediskriminacijos taisykle visa tai užtikrina pagrindinį principą – visų asmenų lygiateisiškumą¹⁵¹.

Todėl darytina išvada, kad lygiateisiškumo suponuoja tai, kad visi asmenys yra lygūs prieš įstatymą – visi turi teisę į teisingą ir nešališką teismą, visi faktai sprendžiant bylas turi būti vertinami vienodai, o ne savavališkai ir pan. Ir nors valstybės tarnautojai turi tam tikrų privilegijų prieš įstatymą (pvz., Seimo nario neliečiamybė), jiems taip pat yra vienodai taikomas lygiateisiškumo principas, kadangi Konstitucija tokių privilegijų nesaugo ir negina.

149 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės skolos įstatymo 9 straipsnio 2 dalies (2003 m. gruodžio 18 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 38/06.

150 TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė. I tomas. Monografija*. Vilnius: Justitia, 2005. P. 74-75.

151 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Keturtojo protokolo 2 straipsnio atitiktimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 22/94.

2.5. Proporcingumo principas.

Proporcingumo principas taip pat yra vienas bendrųjų teisinių principų. Kartais literatūroje šis principas yra vadinamas per didelės prievartos uždraudimo ar atitikimo (adekvatumo) principu¹⁵². Šis principas tiksliausiai buvo suformuluotas Vokietijoje, todėl juridinėje literatūroje teigiama, jog tai iš Vokietijos teisės kilęs principas. Proporcingumo principas – tai konstitucinės teisinės valstybės principo sudėtinis elementas, o taip pat jis yra vienas pagrindinių bei plačiausiai išvystytų bendrųjų teisės principų Europos Sąjungos teisėje bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje¹⁵³. Demokratinėse valstybėse, kurių valdyme turi teisę ir galimybę dalyvauti kiekvienas pilietis, veikiančių valdžių institucijų administravimo veikla privalo atitikti proporcingumo reikalavimą¹⁵⁴.

J. A. Usher yra pažymėjęs, kad proporcingumas įvardija pagrindinę teisingumo koncepciją, sustiprinančią individualių teisių apsaugą tiek nacionaliniu, tiek daugiau nei nacionaliniu (supranacionaliniu) lygiu. Tačiau sunku abstrakčiai apibrėžti tikslią šio principo reikšmę ir apimtį¹⁵⁵. Konstitucinis proporcingumo principas yra vienas iš konstitucinio teisinės valstybės principo elementų, kuris suponuoja *inter alia* tai, kad nustatant teisinius apribojimus ir atsakomybę už teisės pažeidimus privalo paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo¹⁵⁶. Turima omenyje, kad taikant bet kokią valstybės prievartą, būtina laikytis konstitucinio proporcingumo principo, reikalaujančio asmens teisių neriboti daugiau, nei tai būtina demokratinėje visuomenėje¹⁵⁷. Konstituciniai teisingumo, teisinės valstybės principai suponuoja, kad už teisės pažeidimus negalima nustatyti tokių bausmių arba nuobaudų, kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos (neadekvačios) teisės pažeidimams ir bausmės ar nuobaudos paskirčiai; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija¹⁵⁸. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017

152 GODA, G., KAZLAUSKAS, M., KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 54.

153 BAKAVECKAS, A. *Administracinė teisė: teorija ir praktika*. Vadovėlis. I dalis. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 106.

154 KARGAUDIENĖ, A. Proporcingumo principas administracinėje teisėje (Taikymo praktika Lietuvos teismuose). Vilnius: Jurisprudencija, 2005, t. 78(70). P. 29.

155 USHER, J. A. *Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai*. Vilnius: Naujoji Rosma, 2001. P. 45.

156 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymo 34²³ straipsnio 19 dalies 6 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT6-N5/2017, Nr. 8/2016.

157 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. sausio 9 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-17-648/2018.

158 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. gruodžio 12 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-65-222/2017.

m. balandžio 7 d. nutartyje išplėstinė septynių teisėjų kolegija pažymėjo, kad administracinė nuobauda, taikant ATPK 30¹ straipsnį, gali būti švelninama arba iš viso neskiriama tik išskirtiniais atvejais, t. y. nustačius visumą aplinkybių, rodančių, kad sankcijoje numatytos nuobaudos taikymas konkrečiam asmeniui prieštarautų teisingumo ir proporcingumo principams, o visuomenės interesas gali būti užtikrintas ir netaikant sankcijoje numatytos nuobaudos arba ją švelninant¹⁵⁹. Taigi šio principo tikslas – taikant procesines prievartos priemones bei atliekant kitus procesinius tyrimo veiksmus drausti smurtauti, grasinti, atlikti žmogaus orumą žeminančius bei sveikatai kenkiančius veiksmus¹⁶⁰.

Proporcingumo principo pagrindinė paskirtis yra užtikrinti, kad valdžios institucijos išlaikytų tinkamą proporcingumą tarp tikslų, kuriuos reikia pasiekti, ir priemonių, kurias galima panaudoti siekiant šių tikslų. Taigi pirmiausia šis principas reiškėsi teisėkūros srityje, o vėliau pradėtas taikyti ir sutartiniams santykiams tarp privačių subjektų¹⁶¹. Pavyzdžiui, civilinėje teisėje yra nustatyta, kad proporcingumo principas sudaro sąlygas teisingumui įgyvendinti. Antai nors šalys sutartis sudaro laisva valia, jos pačios nustato savitarpio teises ir pareigas. Tačiau kai sutartis yra ilgalaikė, gali pasikeisti vykdymo sąlygos (pabrangus darbo jėgai, medžiagoms, labai nuvertėjus pinigams) ir būti pažeista šalių teisių ir pareigų pusiausvyra¹⁶². Tuo tarpu administracinėje teisėje proporcingumo principo esmė yra ta, kad sprendimo mastas bei jo įgyvendinimo priemonės turi atitikti būtinus ir pagrįstus administravimo tikslus¹⁶³. Šis principas įpareigoja valstybės valdymo institucijas priimant sprendimus naudoti įstatymo joms suteiktas galias tiek, kiek to reikia funkcijoms vykdyti ar atitinkamam sprendimui priimti¹⁶⁴.

Proporcingumo principas reiškia ir tai, kad įstatymais apibrėžiant teisių įgyvendinimo ribas, būtina atsižvelgti į atitinkamos teisės (ar laisvės) paskirtį bei prasmę ir Konstitucijoje nustatytas jos ribojimo galimybes bei sąlygas. Ieškant atsakymo į klausimą, ar konkretus ribojimas yra būtina reikalingas demokratinėje visuomenėje,

159 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. balandžio 7 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-7-14-303/2017.

160 JURKA, R., AŽUBALYTĖ, R. ir kt. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009. P. 152-153.

161 KIRŠIENĖ, J., PAKALNIŠKIS, V., RUŠKYTĖ, R., VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 62.

162 MIKELĖNAS, V., AVIŽA, S., ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 35.

163 GIEDRAITYTĖ, V., MIEŽANSKIENĖ, R., ŠENAVIČIUS, A. ir kt. *Teisės pagrindai. Mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija, 2011. P. 70.

164 BUKAVECKAS, A., DZIEGORAITIS, A., DZIEGORAITIENĖ, A., GYLYS, A. ir kt. *Lietuvos administracinė teisė. Bendroji dalis. Vadovėlis. Antroji laida*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 237.

pirmausia reikia išsiaiškinti ribojimo tikslus, bei paskirtį, o tuomet nustatyti, ar ribojimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui¹⁶⁵. Kaip pavyzdį galima paminėti ir Konstitucinio Teismo nutarimą, kuriame pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, *inter alia* vertinant teisinio reguliavimo, susijusio su socialinės paramos teikimu, konstitucingumą, laikomasi pozicijos, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į įvairius socialinius, demografinius, ekonominius veiksnius, *inter alia* valstybės materialines ir finansines galimybes, turi plačią diskreciją pasirinkti konkrečias socialinės apsaugos ir paramos priemones; nustatydamas skirtingus teikiamos socialinės paramos dydžius, įstatymų leidėjas turi paisyti valstybės ir visuomenės išgalių ir nepažeisti konstitucinių teisingumo, protingumo, proporcingumo, socialinės darnos imperatyvų¹⁶⁶.

Taigi proporcingumo principas apima:

1. Priemonių, atitinkančių siekiamus tikslus, naudojimą;
2. Reikalavimą, kad priemonės, kurių imtasi, užtikrintų tinkamą viešųjų ir privačių interesų pusiausvyrą, kad būtų išvengta bereikalingo privačių asmenų teisių ir interesų apribojimo¹⁶⁷.

Taigi galima daryti išvadą, kad kaip ir kone kiekvienas principas, proporcingumas yra glaudžiai susijęs su teisingumu. Proporcingumo principo funkcija –teisinio reguliavimo ir teisės taikymo adekvatumo užtikrinimas, siekiant, kad tiek teisinis reguliavimas, tiek teisės taikymas nebūtų nei per daug atlaidus, nei per griežtas. Kiekviena pasirinkta poveikio priemone siekiama daryti teigiamą įtaką žmogui, o ne atvirkščiai. Todėl tikslai, kurių norima pasiekti pritaikius įstatymus, turi būti pritaikomi proporcingai su taikomomis priemonėmis tiems tikslams pasiekti.

165 BAUBLYS, L. BEINORAVIČIUS, D., KALUINA, A., ir kt. *Teisės teorijos įvadas*. Vadovėlis. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 240.

166 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 12 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo Vilniaus miesto apylinkės teismo prašymo ištirti teisės aktų, susijusių su teisės į paramą būstui išsinuomoti įgyvendinimu, atitikį Lietuvos Respublikos Konstitucijai dalies grąžinimo ir atsisakymo nagrinėti jo dalį“, Nr. KT18-S10/2017.

167 BAKAVECKAS, A. *Administracinė teisė: teorija ir praktika*. Vadovėlis. I dalis. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 107.

3. BENDRŪJŲ TEISĖS PRINCIPŲ TAIKYMAS LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOJE

Turbūt nerasime nei vieno teismo sprendimo, kuriame nebūtų pasiremta bendraisiais teisės principais. Detaliai išanalizavus įvairių teisės mokslininkų darbus yra tikslinga pereiti prie teismų sprendimų analizės. Todėl toliau darbe bus nagrinėjami teisingumo, protingumo, sąžiningumo, lygiateisiškumo ir proporcingumo principai bandant atskleisti kiekvieno iš šių principų „svorį“ teisėjams aiškinant įstatymus ir juos taikant, taip atskleidžiant minėtų bendrųjų teisės principų taikymo ypatumus Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Juk teismas, priimdamas sprendimą byloje, visuomet turi vadovautis įstatymais ir teise, *inter alia* iš Konstitucijos kylančiais teisingumo, protingumo, proporcingumo, sąžiningumo principais¹⁶⁸.

3.1. Bendrųjų teisės principų taikymas bendrosios kompetencijos teismuose.

3.1.1. Bendrųjų teisės principų taikymas civilinėse bylose

Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 18 straipsnyje numatyta, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra kasacinė instancija apylinkių teismų sprendimams, nuosprendžiams, nutartims ir nutarimams, nagrinėtiems apeliacine ir kasacine tvarka, apygardų teismų sprendimams, nuosprendžiams, nutartims bei nutarimams ir Apeliacinio teismo byloms. Pabrėžiama, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą teismų praktiką taikant įstatymus¹⁶⁹.

Kalbant apie civilinę teisę, tai bendrieji teisės principai yra įtvirtinti CK 1.5 straipsnyje¹⁷⁰. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje numatyta, kad pagal CPK teismai turi paisyti civilinio proceso teisės principų ir normų, tačiau ši teismo pareiga negali būti interpretuojama kaip leidžianti civilinio proceso ar civilinės teisės principus ir normas išskelti aukščiau už Konstitucijos principus ir normas, civilinio proceso teisės ar civilinės teisės principus ir normas aiškinti taip, kad būtų paneigta, iškreipta ar ignoruojama Konstitucijos nuostatų prasmė¹⁷¹. Svarbu pabrėžti, kad teisingumo vykdymas suponuoja

168 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 86 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT17-N8/2017, Nr. 1/2017.

169 Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas, Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851, 2002, Nr. 17-649.

170 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864.

171 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 26/07.

tai, jog teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) yra vientisas teisės aktas, kuriame nutariamoji dalis yra grindžiama motyvuojamojoje dalyje išdėstytais argumentais¹⁷².

Taigi, kiekvienas žmogus turi lygią su kitais teisinę galimybę įgyti civilinių teisių ir pareigų, kurių pagal įstatymus gali turėti žmogus¹⁷³. Šiuo atveju galima išanalizuoti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 8 d. nutartį, kurioje nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme metu, bankrutuojančiai įmonei (pirminei ieškovei) išpardavus visą turtą, šios bendrovės reikalavimo teisę nusipirko byloje dalyvaujantis asmuo ir tapo įmonės procesinių teisių perėmėju – ieškovu byloje. Ieškovas pateikė apeliacinį skundą. Tačiau pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai, ieškovui nepašalinus apeliacinio skundo trūkumo – nesumokėjus žyminio mokesčio, atsisakė priimti apeliacinį skundą ir grąžino jį ieškovui. Ieškovas, skųsdamas nutartį, kuria laikytas nepaduotu ir grąžintas jo apeliacinis skundas, kasaciniame skunde teigė, kad jis atleistinas nuo žyminio mokesčio sumokėjimo CPK 83 straipsnio 1 dalies 8 punkte nustatytu pagrindu. Kasacinis teismas konstatavo, kad, pirma, žyminio mokesčio lengvata pagal CPK 83 straipsnio 1 dalies 8 punktą taikoma ne visiems asmenims, bet tik tokiems, kurie turi specifinį statusą, t. y. asmenims, kuriems iškelta bankroto ar restruktūrizavimo byla arba kuriuose vykdoma neteisminė bankroto procedūra. Todėl žyminio mokesčio lengvata gali būti taikoma tik tokiu atveju, jei tie asmenys patys dalyvauja procese. Antra, siekiant užtikrinti tokiose bylose, kai byla pradedama specifinį statusą turinčio asmens iniciatyva, dalyvaujančių asmenų lygiateisiškumą ir galimybes apginti savo teises, atitinkamai

172 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 35/03-11/06.

173 MIKELĖNAS, V., AVIŽA, S., ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 32.

dalyvaujantys byloje asmenys yra atleidžiami nuo žyminio mokesčio mokėjimo už šiose bylose paduotus apeliacinius ir kasacinius skundus. Kasacinis teismas darė išvadą, kad pirmosios instancijos teismo proceso metu byloje dalyvaujantis asmuo nusipirko iš bankrutuojančios įmonės reikalavimo teisę ir perėmė su tuo susijusias procesines teises ir pareigas, tačiau, įgydamas šią reikalavimo teisę, neįgijo ir negalėjo įgyti buvusios ieškovės – bankrutuojančios įmonės teisinio statuso. Tokį specifinį statusą asmuo gali įgyti tik Įmonių bankroto įstatymo nustatyta tvarka ir šis statusas siejamas tik su jį įgijusiu asmeniu, todėl negali būti kokiu nors būdu perleidžiamas kitam asmeniui. Atitinkamai procesinių teisių perėmimas pats savaime nenulemia ir negali nulemti bankrutuojančios įmonės teisinio statuso perėmimo. Atsižvelgdamas į tai kas nurodyta, kasacinis teismas sprendė, kad ieškovui negali būti taikomos CPK 83 straipsnio 1 dalies 8 punkte nustatytos žyminio mokesčio lengvatos¹⁷⁴

Kitoje byloje nagrinėjamos aplinkybės dėl kreditorės AB DNB banko pareikšto finansinio reikalavimo patvirtinimo BUAB „Vicus“ bankroto byloje. Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtintos asmens teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo procesinė tvarka ir sąlygos yra nustatytos specialiuosiuose įstatymuose, ir tam, kad ši teisė būtų įgyvendinta tinkamai, šios tvarkos būtina laikytis. CPK 5 straipsnio 1 dalyje nurodyta ne bet kurio, o suinteresuoto asmens teisė kreiptis į teismą. Suinteresuotumas – tai savarankiškas teisinis interesas ir poreikis jį ginti. Teisė kreiptis į teismą nereiškia, kad asmuo gali reikalauti ginti nuo pažeidimų bet kieno teisę, o reiškia galimybę kreiptis į teismą dėl to, jog būtų apginta jo subjektinė teisė ar įstatymų saugomas interesas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad CK 1.82 straipsnyje nustatyti sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindai savaime nėra siejami su juridinio asmens sudaromų sandorių komercine nauda; su juridinio asmens teismumu gali būti nesuderinamas tik aiškus, akivaizdus sandorio nenaudingumas, kai tokio sandorio palikimas galioti reikštų aiškų neteisingumą vienai iš sandorio šalių. Sandoris prieštarauja juridinio asmens veiklos tikslams ir tai sudaro pagrindą jį pripažinti negaliojančiu pagal CK 1.82 straipsnio 1 dalį, kai sandoris yra akivaizdžiai žalingas jį sudariusiam juridiniam asmeniui, o kita sandorio šalis žino arba turi žinoti (pasidomėti) to juridinio asmens turtine padėtimi, bendra padėtimi rinkoje ir jos siūlomų paslaugų kainomis, taip pat aplinkybėmis, dėl kurių paslaugos pagal sandorį yra už didesnę negu rinkos kainą, o sudaromas sandoris yra akivaizdžiai nenaudingas juridiniam asmeniui ir juo galimai

174 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. AB „SEB bankas“, Nr. e3K-3-19-1075/2018.

siekiami kitų nei sandoryje nurodytų tikslų. Teisėjų kolegija pakartotinai įvertinusi ginčijamų prievolių užtikrinimo sandorių turinį, neturi pagrindo konstatuoti CK 1.82 straipsnyje įtvirtintų sandorio galimo negaliojimo kriterijų ir sąlygų egzistavimo. Pirmosios instancijos teismas pagrįstai akcentavo ginčui aktualų teisinį reguliavimą, pagal kurį svetimo daikto hipoteka nėra draudžiama¹⁷⁵.

Taigi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šiose bylose, norėdamas tinkamai pritaikyti įstatymų normas, didele dalimi rėmėsi lygiateisiškumo principu. Tačiau svarbu pažymėti, kad čia taip pat yra aptinkamas ir teisingumo (iš esmės kaip ir kiekvienoje byloje) bei proporcingumo principai.

Nagrinėjant proporcingumo principo taikymą teismų praktikoje matoma tendencija, kad šis principas, kaip jau minėta, nebūna aiškiai apibrėžtas ir išreikštas. Kaip pavyzdys gali būti pateikiama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartis: ieškovė prašė pripažinti negaliojančia su atsakove sudarytos komercinės negyvenamųjų patalpų nuomos sutarties sąlygą dėl nuomininko pirmenybės teisės atnaujinti nuomos sutartį atsisakymo. Kasacinis teismas pažymėjo, kad, CK 6.482 straipsnio 1 dalyje nesant aiškiai išreikšto imperatyvo, sprendžiant dėl šios normos imperatyvumo taikytini bendrieji teisės normų aiškinimo metodai, vadovaujantis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (CK 1.5 straipsnio 4 dalis). Tam, kad CK 6.482 straipsnyje įtvirtinta teisės norma būtų pripažinta imperatyvia, būtina nustatyti, ar šia norma ginama vertybė sudaro viešąjį interesą, gintiną imperatyvia forma. Atsižvelgdamas į tai, kasacinis teismas nurodė, kad tais atvejais, kai nuomos sutartis sudaroma tarp dviejų verslo subjektų, yra preziumuojama, kad jie abu yra savo veiklos profesionalai ir pajėgūs prisiimti savo veiksmų ar neveikimo riziką. Dispozityvumas galėtų būti ribojamas nebent tuo atveju, jei viena iš sutarties šalių yra silpnesnė, tačiau nuomininkas pats savaime nėra silpnesnioji nuomos sutarties šalis, kuriai būtų reikalinga ypatinga valstybės apsauga. Todėl ir nuomininko pirmenybės teisė atnaujinti nuomos sutartį nesudaro viešojo intereso, gintino imperatyvia teisės norma. Kasacinio teismo vertinimu, CK 6.482 straipsnio reguliavimo turinys taip pat nesuponuoja šiame straipsnyje nustatyto reguliavimo imperatyvumo. CK 6.482 straipsnyje nustatytas reguliavimas neužtikrina nuomininko teisės nuomotis daiktą tomis pačiomis sąlygomis. CK 6.482 straipsnis nenustato draudimo keisti sutarties sąlygas, o priešingai – nurodo, kad šalių susitarimu nuomos sąlygos, pavyzdžiui, nuomojamo daikto, šiuo atveju

175 Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. rugsėjo 19 d. nutartis civilinėje byloje AB DNB bankas v. UAB „Vicus“, Nr. 2-1645-330/2017.

negyvenamųjų komercinių patalpų dydis, vieta, nuomos kaina, terminas, gali būti keičiamos. Be to, CK 6.482 straipsnis nenustato, kokia tvarka turėtų būti atnaujinama nuomos sutartis, nurodant, kad nuomotojas privalo per nuomos sutartyje numatytą terminą raštu pranešti nuomininkui apie šio teisę sudaryti nuomos sutartį naujam terminui, o jeigu toks terminas nenumatytas, – per protingą terminą iki nuomos sutarties pabaigos. Taigi, nuomininko pirmenybės teisės įgyvendinimo tvarka turėtų būti nustatoma nuomos sutartyje. Kasacinis teismas pažymėjo, kad vien tik išankstinis nuomininko atsisakymas pasinaudoti pirmenybės teise atnaujinti nuomos sutartį nereiškia esminės šalių nelygybės. Remdamasis išdėstytais argumentais, kasacinis teismas suformulavo tokią teisės aiškinimo taisyklę: CK 6.482 straipsnyje įtvirtinta nuomininko pirmenybės teisė atnaujinti nuomos sutartį nėra imperatyvi, todėl, vadovaujantis bendraisiais civilinės teisės principais ir nepažeidžiant esminės šalių lygybės, šalys derybų keliu yra laisvos iš anksto susitarti dėl nuomininko nesinaudojimo pirmenybės teise atnaujinti nuomos sutartį¹⁷⁶.

Kitoje byloje buvo nagrinėjama situacija, kai ieškovė prašė priteisti jos patirtas atsakovės mokymo išlaidas, nes ji neišstarnavo vidaus tarnyboje viso sutarto laiko. Kasacinis teismas nurodė, kad šioje byloje nustatyta, jog šalys ir trečiasis asmuo sudarė trišalę stojimo į vidaus tarnybą sutartį. Pagal ją atsakovė, baigusi mokymą ir gavusi atitinkamą baigimo dokumentą, įsipareigojo įsidarbinti policijos įstaigoje ir išstarnauti vidaus tarnyboje ne mažiau kaip penkerius metus, taip pat atlyginti mokyklai su jos mokymu susijusias išlaidas, jeigu bus atleista iš vidaus tarnybos jos pačios prašymu ar dėl jos kaltės neišstarnavusi vidaus tarnyboje 5 metų. Kasacinis teismas konstatavo, kad vidaus reikalų profesinis mokymas pasižymi tam tikra specifika, atsižvelgiant į tai, kad jis skirtas parengti viešojo saugumo pareigūnams, reikalingiems valstybės funkcijoms įgyvendinti. Dėl to valstybė teisės aktais yra nustačiusi tam tikras motyvacines priemones vidaus reikalų profesinio mokymo kursantams – be kita ko, užtikrintą paskyrimą į išsilavinimą ir profesiją atitinkančias pareigas atitinkamoje vidaus reikalų įstaigoje, 100 procentų dieninio skyriaus kursantams mokamą stipendiją, kuri yra kelis kartus didesnė nei kitose mokymo įstaigose. Taigi vidaus reikalų profesinių mokyklų kursantams mokama stipendija yra kitokios teisinės prigimties, nei aukštųjų mokyklų studentams mokamos socialinės, skatinamosios ir studijų stipendijos, kurias iš savo ar rėmėjų lėšų skiria aukštosios mokyklos. Kasacinis teismas sprendė, kad sistemiškai aiškinant šalių

176 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Nemuno vaistinė“ v. UAB „Laurus Properties“, Nr. e3K-3-23-611/2018.

santykius sutarties sudarymo metu reglamentavusių teisės aktų nuostatas darytina išvada, kad vidaus reikalų profesinio mokymo kursantui mokama stipendija priskirtina su jo mokymu susijusioms išlaidoms, kurias atsakovas, neišstarnavęs nustatyto laiko, įsipareigojo atlyginti ieškovei. Neįvykdęs savo įsipareigojimo – neišstarnavęs vidaus tarnyboje sutartyje nustatyto laiko – pareigūnas privalo grąžinti išskirtinę dėl jo mokymosi būtent vidaus reikalų profesinio mokymo įstaigoje gautą naudą. Todėl kasacinis teismas priteisė iš atsakovės mokymosi išlaidas proporcingai jas susiedamas su atsakovės išstarnautu laiku vidaus tarnyboje¹⁷⁷. Taigi matome, kad teismas, priimdamas sprendimą, aiškiai išreiškė teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus. Tačiau tam, kad suformuoti nurodytą teisės aiškinimo taisyklę ir teisingai išnagrinėti bylą, teismas, būdamas nešališku, turėjo protingai ir sąžiningai įvertinti bylos aplinkybes tokiu būdu priimdamas sprendimą, proporcingą norimiems tikslams pasiekti.

Šioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje ši prielaida dar kartą yra patvirtinama: byloje nagrinėjamas ginčas dėl baudos už teismo nutartimi pritaikytos laikinosios apsaugos priemonės (kuria skolininkui nustatytas įpareigojimas atlikti ar nutraukti tam tikrus veiksmus, kuriuos gali atlikti ar nutraukti tik pats skolininkas) nevykdymą skyrimo ir skaičiavimo tvarkos, šios baudos dydžio nustatymo kriterijų. Antstolis prašė paskirti skolininkams baudą už teismo nutartimi pritaikytos laikinosios apsaugos priemonės, kuria nustatytas įpareigojimas atlikti ar nutraukti tam tikrus veiksmus, nevykdymą. Kasacinis teismas išaiškino, kad tais atvejais, kai asmuo, įpareigotas teismo nutartimi vykdyti laikinąją apsaugos priemonę, kurią gali įvykdyti tiktai jis pats, nevykdo šios teismo nutarties, laikinųjų apsaugos priemonių įvykdymu suinteresuotas asmuo gali kreiptis tiesiogiai į teismą su pareiškimu dėl baudos paskyrimo teismo nutartimi įpareigotam asmeniui CPK 145 straipsnio 9 dalies tvarka arba į antstolį dėl teismo nutarties priverstinio vykdymo CPK 145 straipsnio 9 dalies, 152 straipsnio 6 dalies, 771 straipsnio nustatyta tvarka. Išplėstinė teisėjų kolegija išaiškino, kad asmeniui, kuriam teismo nutartimi dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo nustatytas įpareigojimas atlikti arba nutraukti tam tikrus veiksmus, kuriuos gali atlikti arba nutraukti tiktai tas asmuo, bauda už šios nutarties nevykdymą skaičiuojama nuo sužinojimo apie pritaikytas laikinąsias apsaugos priemones momento, kuris kiekvienu atveju nustatytinas teismui ištyrus konkrečios bylos faktines aplinkybes. Sužinojimo apie teismo pritaikytas laikinąsias apsaugos priemones momentas yra fakto klausimas, šio fakto nustatymas gali

177 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos v. R. A.*, Nr. 3K-3-117-695/2018.

būti siejamas su teismo nutarties gavimo ar paskelbimo skolininkui momentu, antstolio nurodymo gavimo momentu arba kitokiu faktiniu sužinojimu. Tuo atveju, kai laikinosios apsaugos priemonės nevykdomos, bauda už pažeidimą turi būti skaičiuojama nuo tos dienos, kada įpareigotas asmuo turėjo sužinoti apie laikinąsias apsaugos priemones ir pradėti jas vykdyti. Taigi sprendžiant klausimą dėl baudos, skirtos pagal CPK 145 straipsnio 9 dalį, dydžio, reikšminga tai, jog bauda turi skatinti teismo nutarties dėl laikinosios apsaugos priemonės vykdymą, būti efektyvi, atgrasanti nuo laikinųjų apsaugos priemonių nevykdymo. Taip pat būtina vadovautis ir bendraisiais teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principais, atsižvelgiant į ginčo šalių teisinių santykių prigimtį, kilusius padarinius dėl teismo nutarties neįvykdymo, nevykdymo motyvus ir poveikį skolininko ir išieškotojo turtiniams interesams, kad baudos dydis, lyginant jį su skolininko gaunama nauda, neskatintų nevykdyti laikinųjų apsaugos priemonių¹⁷⁸. Analogišką nuostatą galima aptikti ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. rugpjūčio 7 d. nutartyje, kur Ieškovė prašė pripažinti jos atšaukimą iš viešosios sveikatos priežiūros įstaigos vadovo pareigų bei terminuotos darbo sutarties nutraukimą neteisėtai, priteisti su darbo santykiais susijusias išmokas ir neturtinės žalos atlyginimą. Kasacinis teismas sutiko su ginčą nagrinėjusių teismų išvada, kad neteisėtai (be priežasties) nutraukus terminuotą darbo sutartį darbuotojui mokėtinos kompensacijos dėl neteisėto atleidimo dydis nustatytinas pagal Darbo kodekso 129 straipsnio 5 dalį (apskaičiuojant sumą už priverstinę pravaikštą iki darbo sutartyje nurodyto terminuotos darbo sutarties galiojimo pabaigos). Kasacinis teismas taip pat konstatavo, kad teismams sprendžiant klausimą dėl darbuotojui priteistinos kompensacijos už neteisėtą terminuotos darbo sutarties nutraukimą dydžio, būtina įvertinti apskaičiuotos kompensacijos dydžio atitiktį adekvatumo, proporcingumo, teisingumo ir sąžiningumo principams, vadovaujantis kriterijais, nurodytais kasacinio teismo praktikoje, be kita ko, nustatant, ar priteistinos kompensacijos dydis užtikrina darbuotojo ir darbdavio interesų pusiausvyrą¹⁷⁹.

Toliau kalbant apie sąžiningumą galima preiumuoti, kad sąžiningas žmogus turi būti ir protingas žmogus – t. y. sąžiningumo principas yra lygiavertis protingumo principui. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 7 d. nutartyje nagrinėjo situaciją, kurioje draudikė (atsakovė) su bankais sudarė mokėjimo kortelių kelionių draudimo sutartis (toliau – draudimo sutartys). Ieškovai, kaip šių bankų kredito kortelių

178 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-199-248/2017.

179 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. rugpjūčio 3 d. nutartis civilinėje byloje N. D. v. VĮ „Širvintų rajono pirminės sveikatos priežiūros centras“, Nr. 3K-3-326-684/2017.

turėtojai, ir kartu su jais keliaujantys šeimos nariai pagal draudimo sutartis buvo apdrausti kelionių draudimu. Draudimo sutarčių sąlygose nurodyta, kad atsakovė tapo draudike, o ieškovai – naudos gavėjais, turinčiais teisę pareikšti reikalavimą draudikei išmokėti draudimo išmoką įvykus draudžiamajam įvykiui. Ieškovai prašė teismo priteisti iš draudikės (atsakovės) kompensacijas už skrydžio vėlavimą. Kasacinis teismas sprendė, kad draudimo sutartyse įtvirtinta kelionės vėlavimo apibrėžtis (viešojo transporto priemonės, išvykstančios pagal iš anksto nustatytą grafiką, išvykimo laiko nukėlimas į vėlesnį laiko momentą) savaime nelaikytina aiškia ir suprantama. Kasacinis teismas taip pat nurodė, kad aiškinant draudimo sutartį svarbu įvertinti, ar ji sudaryta derybų ar prisijungimo būdu, ar draudimo paslauga skirta vartotojui ar verslininkui (įmonei), kaip sutarties sąlygas aiškina ją sudariusios šalys, ar sutarties išaiškinimas yra svarbus kitiems asmenims, kurių naudai ji yra sudaryta. Civilinėje byloje kilus ginčui dėl draudimo sutarties sąlygų aiškinimo ir taikymo, kai draudimo sutarties turinys svarbus ne tik sutartį sudariusiai šaliai, bet ir trečiajam asmeniui, kurio naudai ji yra sudaryta, ši aplinkybė yra teisiškai reikšminga. Sutarties tekstas vertinamas pagal tai, kaip jį supranta ir sąžiningai aiškina protingas asmuo – ne sutarties šalis. Dėl to galutinė išvada dėl sutarties sąlygos turinio darytina teikiant prioritetą sąžiningam šio protingo asmens aiškinimui, o ne sutarties šalių ketinimams. Kasacinis teismas konstatavo, kad, pagal bylos aplinkybes, vykusios kelionės atveju šalims nesutariant dėl draudžiamąjį įvykių apibrėžties, pagrįstai kyla klausimas, ar kelionės draudimo sąlygos yra aiškios ir suprantamos. Sprendžiant, ar sutarties sąlygos yra aiškios ir suprantamos, vertintina, be kita ko, kiek jos, atsižvelgiant į jų formuluotę sutartyje, gali būti pritaikytos konkrečiu atveju, pvz., vieno išvykimo atveju, tuo atveju, kai iš anksto numatomas ir vykdomas vienos kelionės maršrutas su keliais išvykimais (įlaipinimais, persėdimais, sustojimais ir kt.) arba kai išvykimas pagal išankstinį maršrutą turėtų būti vienas, o faktiškai kelionė vykdoma su keliais išvykimais (įlaipinimais, persėdimais, sustojimais ir kt.), kaip apžvelgiamo ginčo atveju. Šiuo atveju aiškinant draudimo sutartis reikia nustatyti, kaip, sutarties šalių ir apdraustųjų nuomone, pagal jas suprastinas išvykimas ir išvykimo laiko atidėjimas, kai kelionės metu maršrutas (jo įvykdymo tvarka) pakeičiamas ir susidaro keli išvykimo laikai¹⁸⁰.

Kaip jau buvo minėta, Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis yra neatskiriama susijusi su 30 straipsnio 1 dalimi, kurioje įtvirtinta asmens teisė kreiptis

180 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje J. S., D. S. v. AB „ERGO Insurance SE“, Nr. e3K-3-9-695/2018.

į teismą dėl pažeistų teisių ar laisvių gynimo, su Konstitucijoje įtvirtintu teisinės valstybės principu, asmens prigimtinė teise į teisingumą¹⁸¹. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje matoma aiški tendencija, kad nagrinėjant ir sprendžiant bylas visuomet yra remiamasi bendraisiais teisės principais, nors neretai pasitaiko atveju, kai, pvz., proporcingumo ar protingumo principai konkrečioje nagrinėtinoje byloje nėra minimi. Tačiau pagal taikomas procesines poveikio priemones šie principai aiškiai matomi – teismo rezoliucinėje dalyje paskelbti nuosprendžiai būna teisingi, visi byloje pateikti įrodymai įvertinti nešališkai, nepažeidžiant asmenų teisių ir laisvių.

3.1.2. Bendrųjų teisės principų taikymas baudžiamosiose bylose

Vadovaujantis bendraisiais teisės principais baudžiamajame procese siekiama vienintelio ir kryptingo tikslo – nustatyti byloje tiesą ir priimti teisingą sprendimą¹⁸². Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad Konstituciniai teisingumo, teisinės valstybės principai suponuoja tai, kad už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, jos turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti; tarp siekiamo tikslo nubausti teisės pažeidėjus ir užtikrinti teisės pažeidimų prevenciją ir pasirinktų priemonių šiam tikslui pasiekti turi būti teisinga pusiausvyra (proporcingumas). Siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet yra tikslinga atitinkamas veikas pripažinti nusikaltimais ir taikyti už jas pačias griežčiausias priemones – bausmes; kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su bausmių taikymu, priemonėmis¹⁸³.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 9 d. nutartyje R. L. buvo pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 281 straipsnio 7 dalį, pritaikius BK 641 straipsnio nuostatas, 50 MGL (1883 Eur) dydžio bauda paskiriant baudžiamojo poveikio priemonę – uždraudimą dvejiems metams naudotis teise vairuoti transporto priemones. Abiejų instancijų teismai R. L. BK 72 straipsnio nuostatų netaikė ir nusikalstamos veikos

181 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo, kuriuo atidėtas dėl neproporcingai sumažinto darbo užmokesčio patirtų praradimų kompensavimo mechanizmą reglamentuojančio įstatymo projekto pateikimo terminas, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT30-N19/2015, Nr. 41/2014-42/2014-45/2014-46/2014-47/2014-48/2014-49/2014-50/2014-51/2014-52/2014-53/2014-56/2014-57/2014-58/2014-59/2014-60/2014.

182 JURKA, R., AŽUBALYTĖ, R. ir kt. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009. P. 12.

183 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 189¹ straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT4-N3/2017, Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016.

priemonės – automobilio, kurį būdamas neblaivus vairavo R. L., nekonfiskavo. Kasacinis teismas, išnagrinėjęs baudžiamąją bylą, pritarė apeliacinės instancijos teismo išvadoms, kad nagrinėjamu atveju automobilio, nuosavybės teise priklausančio kitam asmeniui (B. M.), konfiskavimas prieštarautų teisingumo principui. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad byloje nenustatyta, jog automobilis buvo bendra R. L. ir B. M. nuosavybė – pagal bylos duomenis automobilis priklausė nuteistojo šeimos narei B. M., su kuria nuteistasis gyveno nesusituokęs, t. y. įstatymo nustatyta tvarka neįregistravęs santuokos ir augino penkis vaikus, iš jų keturis nepilnamečius, iš kurių trys – mažamečiai. Kasacinis teismas pritarė, kad automobilis yra būtina priemonė, reikalinga tenkinant būtinus šeimos poreikius – nuvežti vaikus į darželį, mokyklą, būrelius, polikliniką, juos parsivežti ir netgi parsivežti maisto produktų ir kt. Teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad byloje nėra duomenų, kurie leistų daryti išvadą, kad, nedraudama R. L. pasinaudoti automobiliu, B. M. žinojo arba turėjo ir galėjo žinoti, jog šis turtas bus panaudotas nusikaltimui padaryti, t. y. kad R. L. šiuo automobiliu į namus vyks būdamas neblaivus. Kaip nurodė teisėjų kolegija, R. L. anksčiau nebuvo teistas, ilgą laiką dirbo vairuotoju, tačiau nė karto administracine tvarka nebuvo baustas už vairavimą esant neblaiviam, o už šioje baudžiamojoje byloje padarytą nusikalstamą veiką R. L. nubaustas 50 MGL (1883 Eur) bauda su teisės vairuoti transporto priemonės atėmimu dvejiems metams, dėl ko nuteistasis jau prarado darbą. Be to, jam paskirta sumokėti baudą per vienerius metus ir šešis mėnesius nuo nutarties priėmimo. Teisėjų kolegijos nuomone, nurodytos aplinkybės rodo, kad, konfiskavus B. M. priklausančią automobilį, ji, kaip sąžininga įgijėja, neturėtų realios galimybės iš nuteistojo šeimos nario išsiieškoti konfiskuoto turto ar jo dalies vertę atitinkančios pinigų sumos, todėl, jos turto konfiskavimas galėtų būti prilyginamas netgi jos pačios nubaudimui. Atsižvelgęs į išdėstytus argumentus ir nustatytas faktines aplinkybes, kasacinis teismas konstatavo, kad nagrinėjamoje byloje priimtas sprendimas nekonfiskuoti B. M. nuosavybės teise priklausančio turto, neprieštaruoja proporcingumo ir teisingumo principams¹⁸⁴.

Kalbant apie teisingumo principą baudžiamajame procese Konstitucinis Teismas aiškindamas Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalies nuostatas, yra, be kita ko, konstatavęs, kad nekaltumo prezumpcija yra pamatinis teisingumo vykdymo baudžiamųjų bylų procese principas, viena svarbiausių žmogaus teisių ir laisvių garantijų¹⁸⁵. Kaip pavyzdys

184 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. sausio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-34-699/2018.

185 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. vasario 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 227 straipsnio (2004 m. lapkričio 9 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT3-N2/2017, Nr. 4/2016.

gali būti pateikiama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 3 d. nutartis, kurioje kasatorė (viena iš dviejų nuteistųjų byloje) ir jos atstovas ginčijo baudžiamojo proceso vyksmą mirus apelianui bei nenustačius ir neįtraukus į procesą asmenų, turinčių teisę siekti tęsti procesą reabilituojančiais pagrindais. Teisėjų kolegija, vertindama šią situaciją, pažymėjo, kad baudžiamojo proceso tęsimas, siekiant nustatyti pareikštų kaltinimų asmeniui, kuris yra miręs, pagrįstumą, savaime nereiškia nekaltumo prezumpcijos principo pažeidimo, tačiau tokio baudžiamojo proceso metu turi būti paisoma ir nekaltumo prezumpcijos principo tuo aspektu, kad nepriklausomai nuo teismo sprendimo šis asmuo negali būti pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo. Vienokio ar kitokio teismo sprendimo dėl asmeniui pareikštų kaltinimų pagrįstumo priėmimas bendriausia prasme reikštų ir teisingumo tokioje byloje įgyvendinimą. Kartu kasacinis teismas atkreipė dėmesį į tai, kad teismų praktikoje išaiškinta, kad byla mirusio asmens atžvilgiu nagrinėtina pagal bendrąsias bylų atitinkamoje instancijoje nagrinėjimo taisykles, vadovaujantis bendraisiais teisės principais bei atsižvelgiant į situacijos, kad vienas iš asmenų, kurių byla nagrinėjama, mirė, ypatumus (asmuo negali būti apklaustas ir pan.). Toks procesas, teisėjų kolegijos vertinimu, turi vykti nepažeidžiant baudžiamojo proceso principų, be kita ko, rungtyniškumo, teisės į gynybą. Šiuo aspektu turi būti užtikrintos ir mirusio asmens atstovo teisės. Šiame kontekste teisėjų kolegija pažymėjo ir tai, kad toks baudžiamasis procesas nėra mirusio asmens nuteisimo procesas, o tik procesas, per kurį tikrinamas tiek mirusiam asmeniui, tiek kitiems byloje nuteistiems asmenims pareikštų kaltinimų pagrįstumas, taip pateisinant nukentėjusiojo asmens lūkestį, kad teisingai būtų nubaustas būtent tas asmuo, kuris padarė nusikalstamą veiką, kartu ir bendra kaltinamojo (kartu nuteisto) asmens lūkestį dėl sąžiningo, nešališko ir išsamaus bylos aplinkybių ištyrimo¹⁸⁶.

Toliau aptariant sąžiningumo principo taikymą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pažymėtina, kad asmens teisė į teisingą teismą demokratinėje valstybėje suprantama kaip teisė į visų konstitucinių asmens interesų garantijų visumą. Ši teisė dar kitaip vadinama teise į tinkamą procesą, reiškiantį jog kiekvienas žmogus turi teisę į tokį procesą, kurio metu su juo bus elgiama sąžiningai bei pagarbiai¹⁸⁷. Apžvelgiamoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 6 d. baudžiamojoje byloje apeliacinės instancijos teismas, nustatęs esminius pirmosios instancijos teismo proceso ir sprendimų trūkumus, tokius, kaip nuosprendžio prieštaravimas, galima jo neatitiktis BPK

186 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. sausio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-72-1073/2018.

187 JURKA, R., AŽUBALYTĖ, R. ir kt. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009. P. 56.

reikalavimams, nepranešimas kaltinamajam apie tai, kokios naujos faktinės bylos aplinkybės bus inkriminuojamos, ir jų nesuformulavimas pačiame nuosprendyje ir kt., nesiėmė jų taisyti motyvuodamas tuo, kad taip būtų pasunkinta nuteistojo padėtis ir atitinkamai būtų pažeistas *non reformatio in peius* (draudimo sunkinti skundą padavusio asmens padėtį) principas. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad BPK¹⁸⁸ 320 straipsnio 4 dalyje ir BPK 386 straipsnio 3 dalyje nustatyta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ne kartą yra išaiškinta, kad nuteistojo teisės skųsti, jo manymu, neteisėtus ir nepagrįstus sprendimus įgyvendinimo garantija yra draudimo keisti sprendimą į blogąją pusę (*non reformatio in peius*) principas, kuris iš esmės reiškia, kad dėl skundo padavimo skundą padavusiam asmeniui negali kilti jokios neigiamos pasekmės – asmens padėtis dėl jo paties paduoto skundo negali būti pabloginama. Priešingu atveju prieš asmenį vykstantis procesas būtų neteisingas (nesąžiningas). Nagrinėjant bylą teismuose *non reformatio in peius* principo laikomasi visose proceso stadijose¹⁸⁹.

Kaip jau buvo minėta, teismas, kiekvienoje byloje, taiko proporcingumo principą. Šio principo idėja ta, kad turi būti draudžiama per daug griežtai varžyti teisės subjektų teises, laisves ir interesus. Bet kokia valstybės institucijų taikoma poveikio priemonė turi būti adekvati siekiamam šios poveikio priemonės tikslui¹⁹⁰. Tokią pačią nuostatą akcentuoja ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas – apžvelgiamoje baudžiamojoje byloje nukentėjusysis ir civilinis ieškovas N. P. kasaciniu skundu nesutiko su jam atlyginta civilinio atsakovo AB „Lietuvos draudimas“ 2896,20 Eur kapavietės sutvarkymo išlaidų suma ir papildomai prašė priteisti 7621,36 Eur turtinei žalai atlyginti. Kasacinis teismas pažymėjo, kad ištis tiek CK 6.291 straipsnyje, tiek teismų praktikoje įtvirtinta, jog atlyginant laidojimo išlaidas turi būti vadovaujama protingumo kriterijumi ir atlyginamos tik vidutinės (įprastos) kapavietės sutvarkymo išlaidos. Tokio atlyginimo dydis turi būti adekvatus, teisingas ir protingas¹⁹¹.

Taigi darytina išvada, kad baudžiamosiose bylose, kaip ir kitų teisės šakų bylose, pagrindinis teismo tikslas nagrinėjant ir sprendžiant bylą yra nustatyti byloje tiesą ir priimti abiem šalims teisingą sprendimą. Atsižvelgdamas į tai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vadovaujasi konstitucine nuostata, kad taikoma baudžiamojo poveikio priemonė

188 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002 m. balandžio 9 d. Nr. IX-785.

189 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-1073/2018.

190 JURKA, R., AŽUBALYTĖ, R. ir kt. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009. P. 152-153.

191 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. liepos 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-119-489/2017.

turi būti proporcinga atliktai nusikalstamai veikai. Tokiu būdu yra pasiekiamas tikslas, kad žmogus nebūtų nubaustas per švelniai ar per griežtai ir taip nebus pažeistos jo, kaip piliečio, teisės ir laisvės. Taip pat svarbu pabrėžti, kad baudžiamajame procese, kaip ir bet kuriame kitame, kiekvienas žmogus turi prigimtine teisę į sąžiningą ir teisingą teismo procesą, todėl kiekvienas žmogus gali tikėtis, kad jo pateikti įrodymai bus įvertinti teisingai, nešališkai, o su pačiu žmogumi bus elgiamasi sąžiningai ir pagarbiai.

3.2. Bendrųjų teisės principų taikymas Lietuvos Respublikos vyriausiam administraciniame teisme

Administraciniams teisės principams iš esmės būdingas reguliacinis poveikis. Jie kartu su konkrečiomis teisės aktų normomis tiesiogiai daro įtaką atitinkamų viešojo valdymo (administravimo) subjektų ir kitų valstybės institucijų, vykdančių administracinės teisės normų taikymą, veiklai. Taip pat šie principai ir be jokios atitinkamos normos gali daryti reguliacinį poveikį minėtų administracinės teisės subjektų elgesiui. Vadinasi, administracinės teisės principų reguliacinis poveikis pasireiškia dvejopai: tiesiogiai, t. y. konkrečių teisės normų forma, ir netiesiogiai, t. y. nepriklausomai nuo administracinio teisinio reguliavimo yra laikomi konkrečių administracinių teisinių santykių dalyvių elgesio gairėmis¹⁹². Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas numato, kad vienodą administracinių teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus bei kitus teisės aktus formuoja Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. Teisingumą administracinėse bylose teismai vykdo vadovaudamiesi visų asmenų lygybės įstatymui ir teismui principu, nepaisydami lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, veiklos rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų aplinkybių¹⁹³. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje yra nustatyta, kad teisingumo vykdymas – teismų funkcija, lemianti šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje ir teisėjų statusą; jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos. Teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti

192 BAKAVECKAS, A. *Administracinė teisė: teorija ir praktika*. Vadovėlis. I dalis. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 55.

193 Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. Valstybės žinios, 1999-02-03, Nr. 13-308.

žmogaus teises ir laisves¹⁹⁴. Toliau bus nagrinėjami keli Lietuvos administracinio teismo nutarimai detaliau analizuojant teisingumo ir lygiateisiškumo principų taikymą.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. sausio 9 d. sprendime ginčas kilo dėl atsakovo Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos (toliau – ir atsakovas, Departamentas) sprendimo, kuriuo atsakovas atsisakė perskaičiuoti pareiškėjui paskirtą pareigūnų ir karių valstybinę pensiją, teisėtumo ir pagrįstumo, taip pat dėl reikalavimų įpareigoti Departamentą paskirti pareiškėjui perskaičiuotą pensiją pagal patikslintą piniginių atestatą, pasirenkant laikotarpį nuo 2011 m. lapkričio mėn. iki 2012 m. spalio mėn., bei perskaičiuoti pareiškėjui dėl perskaičiavimo susidariusį skirtumą tarp 2012 m. lapkričio 27 d. paskirtos ir naujai perskaičiuotos pensijos ir išmokėti šį skirtumą.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija įvertino, kad Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas, Gražinimo įstatymo 2 straipsnio 12 dalis ir Aprašo 18 punktas suteikia asmenims, kuriems buvo mokamas dėl ekonomikos krizės neproporcingai sumažintas darbo užmokestis (atlyginimas), vadovaujantis Statuto 42 straipsnio 6 dalies nuostatomis, galiojusiomis 2009 m. liepos 31 d. – 2013 m. rugsėjo 30 d., teisę gauti perskaičiuojamas valstybines pensijas, kurių dydis priklausė nuo minėto asmens darbo užmokesčio (atlyginimo), o institucijoms nustato pareigą perskaičiuoti pensiją. Minėtos teisės normos neįtvirtina jokių kitų sąlygų, dėl kurių galėtų būti apribotos minėtų asmenų teisės, kurios buvo pažeistos įgyvendinant teisės aktus, kurie Konstitucinio Teismo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai.

Atsisakius tenkinti pareiškėjo prašymą perskaičiuoti valstybinę pensiją, būtų pažeistas Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintas asmenų lygybės prieš įstatymą ir teisingumo principas, nes pareiškėjo atžvilgiu būtų priimtas administracinis sprendimas, kuriuo atsisakoma perskaičiuoti valstybinę pensiją, kuomet kitiems asmenims, pagal įstatymą buvus tokioje pačioje padėtyje, ši pensija būtų perskaičiuota. Jeigu Gražinimo įstatyme arba Apraše nėra detaliai nustatyta asmens teisės perskaičiuoti valstybinę pensiją (kai šios teisės įgyvendinimas priklauso nuo pareiškėjo papildomų veiksmų – pensijos skaičiavimui palankaus laikotarpio pasirinkimo iš naujo) įgyvendinimo tvarka, tai nesudaro pagrindo riboti asmens teisę gauti šią perskaičiuotą pensiją, todėl Departamentas privalo perskaičiuoti pareiškėjui mokėtiną pensiją¹⁹⁵.

194 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. kovo 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-552-422-14.

195 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. sausio 9 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-1667-602/2017.

Kitoje byloje ginčytas ūkio ministro įsakymas dėl finansavimo ir administravimo sutarties nutraukimo ir lėšų susigrąžinimo. Pareiškėjas (UAB „Ego vos“), VšĮ Lietuvos verslo paramos agentūra ir Ūkio ministerija sudarė trišalę sutartį, pagal kurią pareiškėjas, be kita ko, įsipareigojo 5 metus nuo projekto veiklų įgyvendinimo pabaigos kasmet teikti agentūrai ataskaitas po projekto užbaigimo, agentūrai paprašius, teikti informaciją ir dokumentus, susijusius su projekto įgyvendinimu. Agentūra 2015 m. spalio 9 d. priėmė sprendimą, kad pareiškėja, neteikdama prašomos informacijos, pažeidė sutartį ir Projektų administravimo ir finansavimo taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. 1443 (toliau – Taisyklės) 165¹ punktą, todėl pasiūlė Ūkio ministerijai nutraukti sutartį ir susigrąžinti visą pareiškėjui išmokėtą paramą.

LVAT teisėjų kolegija pažymėjo, kad pagal sutartį, šalių vienas kitam siunčiami pranešimai turi būti raštiški ir turi būti siunčiami oficialiu raštu paštu, faksu arba įteikiami asmeniškai šios sutarties specialiosiose sąlygose nurodytais šalių adresais. Sutarties specialiosiose sąlygose nurodytas pareiškėjos fakso numeris, taip pat nurodytas ir pašto adresas<...>¹⁹⁶.

Aptariamoje situacijoje reikšmingas Taisyklių 198¹ punktas, numatantis, kad jeigu ministerijai ir (ar) kitai valstybės institucijai gavus įgyvendinančiosios institucijos sprendimą dėl pažeidimo ir jį nagrinėjant ar jau išnagrinėjus paaiškėja naujų aplinkybių, kurių įgyvendinančioji institucija nenagrinėjo nustatydamą pažeidimą, ministerija ir (ar) kita valstybės institucija nedelsdamos, bet ne vėliau kaip per 20 darbo dienų nuo įgyvendinančiosios institucijos sprendimo dėl pažeidimo gavimo dienos, paprašo įgyvendinančiąją instituciją įvertinti paaiškėjusias naujas aplinkybes ir, jeigu būtina, atitinkamai pakeisti sprendimą dėl pažeidimo.

Įsakymo pagrindas yra agentūros 2015 m. spalio 9 d. sprendimas dėl pažeidimo, kurį lėmė tai, kad nebuvo pateikta patikslinta ataskaita, todėl vėlesnis patikslintos ataskaitos pateikimas yra itin reikšminga naujai paaiškėjusi aplinkybė, Ūkio ministerijai sprendžiant klausimą dėl vienašališko sutarties nutraukimo ir paramos lėšų susigrąžinimo. Patikslinta ataskaita buvo pateikta po agentūros 2015 m. spalio 9 d. sprendimo dėl pažeidimo priėmimo, tačiau, priešingai nei teigia agentūra, tai savaime nereiškia, kad agentūros sprendimas nebegali būti pakeistas. Kaip minėta, ši aplinkybė yra pagrindas ministerijai kreiptis į agentūrą su prašymu įvertinti paaiškėjusias naujas aplinkybes ir, jeigu būtina, atitinkamai pakeisti sprendimą dėl pažeidimo (Taisyklių 198¹ punktas). Šios

196 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. sausio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-56-1062/2018.

procedūros išnaudojimas užtikrina tai, kad viešojo administravimo subjekto (šiuo atveju ministerijos) priimtas individualus administracinis aktas būtų pagrįstas ne tik teisės aktų normomis, bet ir objektyviais duomenimis (faktais), atitiktų teisėtumo, objektyvumo ir teisingumo principus.

Atsižvelgusi į tai, LVAT teisėjų kolegija konstatavo, kad patikslintos ataskaitos pateikimas yra naujai paaiškėjusi aplinkybė, sudaranti pagrindą Ūkio ministerijai pagal Taisyklių 198¹ punktą prašyti agentūrą ją įvertinti ir, jeigu būtina, pakeisti 2015 m. spalio 9 d. sprendimą dėl pažeidimo¹⁹⁷. Teisė į teisingą teismą aptariama ir šiuo atveju: pareiškėjas Lietuvos dizainerių sąjunga (toliau – ir pareiškėjas, Sąjunga) skundu reikalavo įpareigoti atsakovą Lietuvos kultūros tarybą (toliau – ir Taryba, atsakovas) sudaryti su pareiškėju sutartis, kad būtų įgyvendinti paties atsakovo priimti sprendimai, taip pat pervesti pareiškėjui minėtais Tarybos sprendimais skirtas lėšas.

Pirmosios instancijos teismas skundžiamą nutartį priėmė motyvuodamas tuo, kad, atsakovo tvirtinimu, jis yra gavęs pareiškėjo valdybos įgalioto asmens pareiškimą dėl skirto finansavimo atsisakymo, o Vilniaus miesto apylinkės teisme yra nagrinėjama civilinė byla, kurioje, be kita ko, bus sprendžiamas Sąjungos valdybos posėdyje priimtų sprendimų (taip pat ir dėl skirto finansavimo atsisakymo) pripažinimo negaliojančiais klausimas, taigi minėtoje civilinėje byloje teismas pasisakys, ar Lietuvos dizainerių sąjungos valdybos sprendimas, kuriuo atsisakoma finansavimo lėšų, yra teisėtas ir sukeliantis teisinės pasekmes.

Teisėjų kolegijos vertinimu, tiesioginio ryšio tarp nagrinėjamos administracinės bylos ginčo dalyko ir minėtoje civilinėje byloje vertinamų aplinkybių nėra, nes atsakovas nepriėmė jokio šioje administracinėje byloje ginčijamo sprendimo, kuris būtų motyvuotas Sąjungos valdybos posėdyje priimtu sprendimu bei Sąjungos valdybos įgalioto asmens Tarybai pateiktu pareiškimu dėl skirto finansavimo atsisakymo. Tokio motyvo atsakovas nenurodė ir teismui pateiktuose procesiniuose dokumentuose, grįsdamas savo neveikimą (vilkinimą atlikti veiksmus) bei neatlikdamas pareiškėjo reikalaujamų veiksmų. Taigi LVAT nesutiko su pirmosios instancijos teismo padaryta išvada, kad bendrosios kompetencijos teismo nustatytos aplinkybės dėl Lietuvos dizainerių sąjungos valdybos sprendimo atsisakyti atsakovo skirto finansavimo teisėtumo turės prejudicinę reikšmę ir šioje byloje.

197 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. sausio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-56-1062/2018.

LVAT pažymėjo, kad pagal ABTĮ 56 straipsnio 1 dalį, įrodymai administracinėje byloje yra visi faktiniai duomenys, priimti bylą nagrinėjančio teismo ir kuriais remdamasis teismas įstatymų nustatyta tvarka konstatuoja, kad yra aplinkybių, pagrindžiančių proceso šalių reikalavimus bei atsikirtimus, ir kitokių aplinkybių, turinčių reikšmės bylai teisingai išspręsti, arba kad jų nėra. Taigi pirmosios instancijos teismas, nagrinėdamas šią administracinę bylą, be kita ko, turės įvertinti ir Sąjungos valdybos posėdyje priimtą sprendimą bei Sąjungos valdybos įgalioto asmens Tarybai pateiktą pareiškimą dėl skirto finansavimo atsisakymo, taip pat jų reikšmę bylos teisingam išnagrinėjimui¹⁹⁸.

Iš pateiktų atveju aiškiai matyti, kad visais atvejais yra aiškiai išreiškiami teisingumo ir lygiateisiškumo principų taikymas. Tačiau svarbu išsiaiškinti, ar sąžiningumo, protingumo ir proporcingumo principai yra taip pat aiškiai išskiriami? Ar jie eina lygia greta su teisingumu ir lygiateisiškumu?

Kaip jau minėta, sąžiningumas yra dorovinis atsakingumo jausmas už savo poelgius, tai paties žmogaus gebėjimas vertinti savo poelgius pagal moralės reikalavimus, kelti moralinio pobūdžio reikalavimus sau pačiam¹⁹⁹. LVAT 2017 m. gruodžio 19 d. nutartyje ginčas kilo dėl to, ar atleidžiant pareiškėją (valstybės tarnautoją) iš pareigų Valstybės tarnybos įstatymo 44 straipsnio 1 dalies 9 punkto pagrindu (kai panaikinama valstybės tarnautojo pareigybė), buvo tinkamai užtikrinta jo garantija toliau tęsti tarnybą valstybės įstaigoje. LVAT išplėstinė teisėjų kolegija pažymėjo, kad Valstybės tarnybos įstatymo 43 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos valstybės tarnautojo garantijos tęsti tarnybą užtikrinimas siejamas su šių aplinkybių visuma: iki valstybės tarnautojo pareigybės panaikinimo valstybės institucijoje (įstaigoje) yra laisvos (atsiranda laisvos) pareigos; valstybės tarnautojas yra tinkamas šias pareigas užimti (atitinka pareigybės aprašyme nustatytus bendruosius ir specialiuosius reikalavimus); šios pareigos tinkamai pasiūlomos valstybės tarnautojui, kurio pareigybė naikinama; valstybės tarnautojui sutikus, jis paskiriamas eiti šias pareigas.

LVAT išplėstinė teisėjų kolegija taip pat nurodė, kad jeigu siūlymas teikiamas viešu būdu bendrai visiems valstybės tarnautojams, turi būti užtikrinama valstybės tarnautojo, kurio pareigybė naikinama, teisė gauti tiek informacijos, kad valstybės tarnautojas galėtų efektyviai įgyvendinti savo teisę teikti kandidatūrą užimti konkrečias pareigas. Tai reiškia, kad iš aptariamų būdų teikiamo pasiūlymo turi būti aišku,

198 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. sausio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-11-502/2018.

199 MIKELĖNAS, V., AVIŽA, S., ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 31.

kurios valstybės įstaigoje (institucijoje) įsteigtos (steigiamos) pareigybės yra laisvos, kokie specialieji reikalavimai yra taikomi šioms pareigybėms, kokios funkcijos joms priskiriamos, kita reikalinga informacija (pvz., iki kada ir kam pateikti atsakymą). Taigi valstybės tarnautojo iniciatyva dėl konkrečių pareigų užėmimo Valstybės tarnybos įstatymo 43 straipsnio 1 dalies prasme priklauso nuo to, ar valstybės įstaiga (institucija) sudarė sąlygas valstybės tarnautojui jo išpėjimo apie atleidimą iš valstybės tarnybos laikotarpiu žinoti apie laisvas jo kvalifikaciją ir įgūdžius atitinkančias pareigas ir pareikšti pageidavimą užimti konkrečias pareigas. Šios nuostatos dėl kitų pareigų siūlymo per visą išpėjimo laiką turi būti vertinamos ir taikomos, atsižvelgiant į konkrečios bylos faktines aplinkybes bei bendruosius teisingumo, sąžiningumo ir protingumo reikalavimus.

Atsižvelgiant į tai, atsakovo argumentas, kad jis be individualių pasiūlymų pareiškėjui informaciją apie laisvas pareigybes patalpino įstaigos internetinėje svetainėje skiltyje „Darbo ir studentų praktikos skelbimai“ bei Valstybės tarnybos departamento interneto svetainėje, informacija apie numatomas įsteigti pareigybes taip pat buvo patalpinta Vieningoje dokumentų valdymo sistemoje registre „Direktorius įsakymų veiklos klausimais registras 2015“, LVAT išplėstinės teisėjų kolegijos atmetas, kadangi nurodytos aplinkybės nepatvirtino, kad atsakovas, atsižvelgiant į pirmiau nurodytus kriterijus, tinkamai pasiūlė pareiškėjui užimti ginčo pareigas²⁰⁰.

Kitas nagrinėtinas atvejis yra LVAT 2017 m. lapkričio 6 d. nutartis, kurioje ginčas kilo dėl žalos atlyginimo pareigūnams nesuteikus jiems tarnybinės uniformos. Pareiškėjams tarnybinės uniformos nebuvo išduotos, o Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – Tarnyba) pareiškėjams į jų raštišką prašymą atsakė, kad neturi galimybės išduoti tarnybinės uniformos, nes tam tikslui Tarnybai nebuvo skirti valstybės biudžeto asignavimai. Pareiškėjai su prašymais kreipėsi į Tarnybą, prašydami apskaičiuoti ir išmokėti žalą dėl Tarnyboje dėvėtos nuosavos aprangos atlyginimą. Tarnyba atsakė, kad tai padaryti neturi teisinio pagrindo.

LVAT savo praktikoje yra pažymėjęs, kad aprūpinimas tarnybine uniforma ar atitinkamo dydžio kompensacijos vietoj jos išmokėjimas yra įstatymu nustatyta garantija, kuri negali būti paneigiama lėšų trūkumu, nes įstatymas to nenustato. Remiantis LVAT praktika bylose dėl valstybės institucijų ar pareigūnų neteisėtais veiksmais ar neveikimu padarytos žalos, žalą (nuostolius) privalo įrodyti pareiškėjas, todėl būtent jis turi pareigą

200 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. gruodžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-5042-556/2017.

įrodyti konkretų patirtos žalos dydį, pateikiant patirtą žalą patvirtinančius konkrečius įrodymus ir įrodant, jog nurodyta žala kilo būtent dėl neteisėtais pripažintų viešojo administravimo subjekto veiksmų. Nagrinėtu atveju pareiškėjai pateikė kriterijus dėl žalos apskaičiavimo dydžio, atitinkamai pagrindė žalos dydį ir jo apskaičiavimą, todėl nagrinėtu atveju teigti, kad neįrodytas realiai patirtos žalos faktas, LVAT nuomone, nebuvo pagrindo. Pareiškėjų teigimu, dėl to, kad jiems nebuvo išduotos tarnybinės uniformos, jie, tarnyboje nešiodami savo drabužius, patyrė nuostolių dėl jų nusidėvėjimo. Tai akivaizdus faktas, kuris, remiantis protingumo kriterijumi, neprivalo būti plačiau įrodinėjamas, ir tokia nuostolių rūšis yra pareiškėjų turėtos tiesioginės išlaidos, kurias jie patyrė išgydami savo drabužius dėvėti darbe, nors įstatymų leidėjas, Vyriausybė, vidaus reikalų ministras savo teisės aktais, Tarnybos vadovybė savo veiksmais sukūrė pareiškėjams akivaizdų teisėtą lūkestį, kad uniformos pareiškėjams bus suteikiamos. Taigi pareiškėjai šiuos tiesioginius nuostolius patyrė dėl atsakovo neteisėto neveikimo – įstatyme nustatytos pareigos nevykdymo²⁰¹.

Taigi kaip matome, abiem atvejais, be teisingumo ir lygiateisiškumo, dar yra pažymimi ir sąžiningumo bei protingumo principai. Tačiau kalbant apie proporcingumo principą, nors LVAT praktikoje jis neminimas, jis aiškiai matomas - kiekvieną kartą sprendamas bylą teismas atsižvelgia į šalių pareikštas pretenzijas ir keliamus reikalavimus taip priimdamas abiem šalims proporcingai teisingą sprendimą.

Pastebėtina, kad nors teismai bendruosius teisės principus taiko kone kiekvienoje byloje, aiškaus jų apibrėžimo teisminėje praktikoje nėra. Kaip teigia A. Andruškevičius, bendrieji teisės principai yra tarsi faktinės, kiek leidžia gyvenimo patirtis – protu suvokiamos pagrindinės idėjos²⁰². Todėl darytina išvada, kad norint tinkamai išmanyti bendrųjų teisės principų turinį ir teisingai juos pritaikyti, reikia remtis ne tik teismo precedentais, bet ir specialiąja literatūra – vadovėliais, komentarais, teisės mokslininkų publikacijomis ir pan.

201 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. lapkričio 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1099-1062/2017.

202 ANDRUŠKEVIČIUS, A. *Administracinė teisė: bendrieji teorijos klausimai, valdymo aktų institutas, ginčo santykių jurisprudenciniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2008. P. 75.

IŠVADOS

1. Principai – tai pagrindinės vadovaujančios idėjos bei nuostatos. Teisiniai principai nurodo, kaip konkrečiomis teisės normomis turi būti reguliuojami žmonių santykiai, kad įgautų teisių ir pareigų vienovės pavidalą ir būtų humanizuojami bei demokratizuojami. Teisėjai turi deramai išmanyti teisės principus ir jų turinį tam, kad tinkamai pritaikyti teisės normas – būtent teisės principais remdamiesi teismai kuria precedentų teisę. Išanalizavus įvairius teisės principų skirstymus matoma tendencija, kad teisės principai yra klasifikuojami į šakinius, tarpšakinius ir bendruosius teisės principus.
2. Išanalizavus teisėtumo ir teisingumo sąvokas ir jų tarpusavio sąsajas galima teigti, kad šios dvi sąvokos yra labai susijusios – abi jos išreiškia teisingumo principo esmę. Teisingumo principas suponuoja tai, kad su kiekvienu žmogumi, kuris kreipiasi į teismą, būtų elgiama deramai, o taip pat kad jo byla bus sprendžiama nešališkai, nesant išankstinio teisėjo nusistatymo. Tik taip gali būti pasiekama protinga skirtingų interesų pusiausvyra.
3. Protingumo principas yra taikomas įvairiais aspektais: tiek teisėje, tiek socialiniuose santykiuose, todėl kiekvienas žmogus turi būti apdairus ir atidus, teisingas ir sąžiningas kitų žmonių atžvilgiu. Tik tokiu būdu gali būti priimami tinkami įstatymai ir teismų sprendimai.
4. Kaip ir protingumo principo atveju, sąžiningumo principas taip pat nėra plačiai įtvirtintas teisės sistemoje. Sąžiningas žmogus yra tas, kuris elgiasi teisingai ir protingai kitų žmonių atžvilgiu. Sąžiningumas yra dorovinis jausmas, kuomet žmogus jaučiasi atsakingas už savo poelgius. Todėl galima teigti, kad sąžiningumo principas suponuoja tai, kad žmogus, elgdamasis sąžiningai, turi pats įvertinti ar jo elgesys neprieštaruoja gerai moralei.
5. Lygiateisiškumo principas suponuoja tai, kad visi asmenys yra lygūs prieš įstatymą – visi turi teisę į teisingą ir nešališką teismą, visi faktai sprendžiant bylas turi būti vertinami vienodai, o ne savavališkai ir pan. Ir nors valstybės tarnautojai turi tam tikrų privilegijų prieš įstatymą, jiems taip pat yra vienodai taikomas lygiateisiškumo principas, kadangi Konstitucija tokių privilegijų nesaugo ir negina.
6. Proporcingumo principo funkcija – teisinio reguliavimo ir teisės taikymo adekvatumo užtikrinimas, siekiant, kad tiek teisinis reguliavimas, tiek teisės

taikymas nebūtų nei per daug atlaidus, nei per griežtas. Kiekviena pasirinkta poveikio priemone siekiama daryti teigiamą įtaką žmogui, o ne atvirksčiai. Todėl tikslai, kurių norima pasiekti pritaikius įstatymus, turi būti pritaikomi proporcingai su taikomomis priemonėmis tiems tikslams pasiekti.

7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje matoma aiški tendencija, kad nagrinėjant ir sprendžiant bylas visuomet yra remiamasi bendraisiais teisės principais, nors neretai pasitaiko atvejų, kai, pvz., proporcingumo ar protingumo principai konkrečioje nagrinėtinoje byloje nėra minimi.
8. Baudžiamosiose bylose, kaip ir kitų teisės šakų bylose, pagrindinis teismo tikslas nagrinėjant ir sprendžiant bylą yra nustatyti byloje tiesą ir priimti abiem šalims teisingą sprendimą. Atsižvelgdamas į tai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vadovaujasi konstitucine nuostata, kad taikoma baudžiamojo poveikio priemonė turi būti proporcinga atliktai nusikalstamai veikai. Tokiu būdu yra pasiekiamas tikslas, kad žmogus nebūtų nubaustas per švelniai ar per griežtai ir taip nebus pažeistos jo, kaip piliečio, teisės ir laisvės. Taip pat svarbu pabrėžti, kad baudžiamajame procese, kaip ir bet kuriame kitame, kiekvienas žmogus turi prigimtinę teisę į sąžiningą ir teisingą teismo procesą, todėl kiekvienas žmogus gali tikėtis, kad jo pateikti įrodymai bus įvertinti teisingai, nešališkai, o su pačiu žmogumi bus elgiama sąžiningai ir pagarbiai.
9. Išanalizavus ne mažą kiekį specialiosios literatūros, o taip pat Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių matoma tendencija, kad ne kiekvienoje byloje teismai *expressis verbis* aprašo vienus ar kitus bendruosius teisės principus. Tačiau didelė dalis bylų yra išnagrinėta nepažeidžiant lygiateisiškumo reikalavimų, sąžiningai ir protingai įvertinus pateiktus įrodymus, o taip pat proporcingai paskiriant procesines poveikio priemones. Tokiu būdu yra formuojama teisinga teisminė praktika (kuriami teismų precedentai), kuriais remiantis yra sprendžiamos bylos žemesnės instancijos teismuose. Tačiau nors žemesnės instancijos teismams yra privalu remtis aukštesnių instancijų suformuotais teismų precedentais, reikia nepamiršti, kad kiekviena nagrinėtina situacija vis tik yra individuali, ir kiekvieną kartą taikant teisminį precedentą reikia tinkamai įvertinti visas byloje pateiktas aplinkybes.

SANTRAUKA

Teisės principai - tai teisės esmės konkretėjimo, reiškimosi būdas, kuris gali būti suformuluojamas teisės normose – principuose arba išvedamas apibendrinus kelias teisės normas. Tai teisinės sistemos pamatas, teisės normų hierarchijos viršūnė, todėl pagrindiniai teisės principai įtvirtinti Konstitucijoje. Bendrieji teisės principai, tokie kaip teisingumo, lygiateisiškumo, protingumo, sąžiningumo bei proporcingumo, kreipia, orientuoja visą teisės sistemą, visas įvairioms teisės šakoms priskiriamas normas. Todėl aiškinant bet kurią teisės normą būtina nustatyti jos santykį ne tik su bendraisiais, bet ir su atitinkamos teisės šakos principais. Kadangi bendrieji teisės principai yra reikšmingi aiškinant teisę ir teismai, priimdami sprendimus, išsako savo motyvus, neretai ginčą išsprendžiančią taisyklę sustiprindami principų autoritetu, tai yra svarbu apžvelgti šių bendrųjų teisės principų taikymo ypatumus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, o taip pat Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje.

Magistro darbas susideda iš trijų didesnių dalių. Pirmoje dalyje detalai nagrinėjami teisės principai plačiąja prasme: atskleidžiama principų samprata, jų funkcijos, reikšmė bei jų vieta teisės sistemoje.

Antroje dalyje dėmesys labiau sukoncentruojamas į bendruosius teisės principus. Remiantis įvairių teisės šakų vyraujančiomis mokslininkų nuomonėmis, Konstitucinio Teismo praktika, Lietuvos Respublikos įstatymais, nagrinėjamos teisingumo, protingumo, lygiateisiškumo, sąžiningumo ir proporcingumo principų sampratos, jų tikslai ir reikšmė Lietuvos teisinei sistemai.

Trečioji magistrinio darbo dalis skirta bendrųjų teisės principų taikymo ypatumų analizei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje.

Išvadose formuojami požymiai, leidžiantys suprasti kiekvieno iš bendrųjų teisės principų esmę. Atskleidžiama ar visi nagrinėtini bendrieji teisės principai taikomi vienodai aiškinant teisės normas ir formuojant Lietuvos teismų praktiką.

SUMMARY

The principles of law are a form of expression of the essence of the law, a way of expression, which can be formulated in legal norms, or is derived from a generalization of several legal norms. It is the foundation of the legal system, the top of the hierarchy of legal norms, and therefore the basic principles of law are enshrined in the Constitution. The general principles of law, such as justice, equality, reasonableness, honesty and proportionality, apply, guide the entire legal system, all the norms that are assigned to different branches of law. Therefore, in interpreting any rule of law, it is necessary to establish its relationship not only with the general principles but also with the branch of the relevant principles of law. Since the general principles of law are important in interpreting the law and the courts make decisions, express their motives, often resolve the dispute by reinforcing the authority of principles, it is important to review the peculiarities of the application of these general principles of law in the practice of the Supreme Court of Lithuania as well as the Supreme Administrative Court of Lithuania.

Master's thesis consists of three major parts. The first part examines the principles of law in a broad sense in detail: the concept of principles, their functions, meaning and their place in the legal system are revealed.

In the second part, attention is focused more on the general principles of law. Based on the opinions of scholars prevailing in different branches of the law, the Constitutional Court practice, the laws of the Republic of Lithuania, the concepts of justice, reasonableness, equality, integrity and proportionality are analyzed, their goals and significance for the legal system of Lithuania.

The third part of the dissertation deals with the analysis of the peculiarities of the application of general principles of law in the practice of the Supreme Court of Lithuania and the Supreme Administrative Court of Lithuania.

The findings form the basis are for understanding the essence of each of the general principles of law. It is revealed whether all the general principles of law to be examined apply equally to the interpretation of legal norms and the formation of the practice of the Lithuanian courts.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Teismų įstatymas, Valstybės žinios, 1994, Nr. 46-851, 2002, Nr. 17-649.
3. Europos socialinė chartija (pataisyta). Valstybės žinios, 2001 m. birželio 08 d., Nr. 49-1704, priimta 1996 m. gegužės 03 d.
4. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. Valstybės žinios, 1999-02-03, Nr. 13-308.
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios, 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002 m. balandžio 9 d. Nr. IX-785.
7. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2016 m. rugsėjo 14 d., Nr. XII-2603.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 22/94.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 8 straipsnio antrosios dalies 4 punkto ir ketvirtosios dalies normos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 9/95.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 6/99-23/99-5/2000-8/2000.

4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami su valstybės tarnyba susiję santykiai atitikties, Lietuvos Konstitucijai ir įstatymams“, Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 35/03-11/06.

6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 26/07.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės skolos įstatymo 9 straipsnio 2 dalies (2003 m. gruodžio 18 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 38/06.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo“, Nr. 7/04-8/04.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo, kuriuo atidėtas dėl neproporcingai sumažinto darbo užmokesčio patirtų praradimų kompensavimo mechanizmą reglamentuojančio įstatymo projekto pateikimo terminas, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT30-N19/2015, Nr. 41/2014-42/2014-45/2014-46/2014-47/2014-48/2014-49/2014-50/2014-51/2014-52/2014-53/2014-56/2014-57/2014-58/2014-59/2014-60/2014.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. vasario 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 227 straipsnio (2004 m. lapkričio 9 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT3-N2/2017, Nr. 4/2016.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 189¹ straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT4-N3/2017, Nr. 14/2015-1/2016-2/2016-14/2016-15/2016.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gegužės 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymo 34²³ straipsnio 19 dalies 6 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT6-N5/2017, Nr. 8/2016.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 1 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 86 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT17-N8/2017, Nr. 1/2017.

14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 12 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo Vilniaus miesto apylinkės teismo prašymo ištirti teisės aktų, susijusių su teisės į paramą būstui išsinuomoti įgyvendinimu, atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai dalies grąžinimo ir atsisakymo nagrinėti jo dalį“, Nr. KT18-S10/2017.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo 23 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT19-N9/2017, Nr. 8/2017.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Kęstučio Pūko, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT-20-I1/2017, Nr. 7/2017.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 22 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Mindaugo Basčio, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT22-I2/2017, Nr. 12/2017.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 5 dalies (2011 m. gruodžio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimu nr. 86 patvirtintų ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų 7 punkto (2012 m. rugpjūčio 21 d. redakcija), 10 punkto (2011 m. gruodžio 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. KT1-N1/2018, Nr. 4/2017.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. kovo 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 41¹ straipsnio 1 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. rugsėjo 28 d. nutarimo nr. 960 „Dėl J. Miliaus atleidimo iš Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus pareigų“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymui ir bylos dalies nutraukimo“, Nr. KT3-N2/2018, Nr. 5/2017.

Specialieji šaltiniai:

1. ABRAMAVIČIUS, A. Kai kurie teoriniai ir praktiniai konstitucinio asmenų lygiateisiškumo principo aspektai. Vilnius: TEISĖ, Nr. 50, 2004.
2. ABRAMAVIČIUS, A. Asmenų lygiateisiškumo principo interpretavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Vilnius: Jurisprudencija, 2006, t. 12(90).
3. ALEXY, R. *Teisinio argumentavimo teorija*. Vilnius: Teisinės Informacijos Centras, 2005.
4. ANDRUŠKEVIČIUS, A. *Administracinės teisės principai ir normų ribos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
5. ANDRUŠKEVIČIUS, A. *Administracinė teisė: bendrieji teorijos klausimai, valdymo aktų institutas, ginčo santykių jurisprudenciniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2008.
6. ANDRUŠKEVIČIUS, A. Administracinio baudimo santykiai: teisingumo ir protingumo principų poveikis. Vilnius: Teisė, 2010, Nr. 76.
7. BAKAVECKAS, A. *Administracinė teisė: teorija ir praktika*. Vadovėlis. I dalis. Vilnius: Leidykla MES, 2012.
8. BALTRIMAS, J. Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai. Vilnius: *Teisės problemos*, 2014, Nr. 3 (85).
9. BARRY, B. *Teisingumo teorijos. Socialinio teisingumo traktatas*. I tomas. Vilnius: Eugrimas, 2002.
10. BAUBLYS, L. Aristotelio teisingumo distinkcija šiuolaikiniame teisiniame diskurse. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2006 m., Nr. 8(86).
11. BAUBLYS, L. BEINORAVIČIUS, D., KALUINA, A., ir kt. *Teisės teorijos įvadas*. Vadovėlis. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012.
12. BIRMONTIENĖ, T. Sveikatos teisės konstituciniai principai. Naujų teisės šakų kūrimosi problemos // Lietuvos teisės kūrimo principai. Vilnius: 1995.
13. BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS, E., KŪRIS, E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
14. BIRMONTIENĖ, T., BUBNYS, A., ŽALIMAS, D., ŽIOBIENĖ, E. ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.

15. BLAŽEVIČIUS, J., DERMONTAS, J., STALIORIATIS, P., USIK, D. *Penitencinė (bausmių vykdymo) teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
16. BUKAVECKAS, A., DZIEGORAITIS, A., DZIEGORAITIENĖ, A., GYLYS, A. ir kt. *Lietuvos administracinė teisė. Bendroji dalis. Vadovėlis. Antroji laida*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
17. DAMBRAUSKIENĖ, G., BAGDANSKIS, T., GUOBAITĖ, R. ir kt. *Darbo teisė. Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
18. DRAKŠAS, R. Teisingumo principas skiriant bausmę. Vilnius: Teisės apžvalga, 2016 m., Nr. 2 (14).
19. GIEDRAITYTĖ, V., MIEŽANSKIENĖ, R., ŠENAVIČIUS, A. ir kt. *Teisės pagrindai. Mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija, 2011.
20. GODA, G., KAZLAUSKAS, M., KUCONIS, P. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
21. GUMULIAUSKAS, A. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Vilnius: TEISĖ, 2003 m., Nr. 48.
22. HART, H. L. A., *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
23. JANKAUSKAS, K. Teisės principų vaidmuo teisiniame procese: socialinių santykių reguliavimo ypatumai. *Jurisprudencija*, 2004, t. 59(51).
24. JANKAUSKAS, K. *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2005.
25. JANKAUSKAS, K. Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai. *Jurisprudencija*, 2013, t. 51 (43).
26. JURKA, R., AŽUBALYTĖ, R. ir kt. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009.
27. KARGAUDIENĖ, A. Proporcingumo principas administracinėje teisėje (Taikymo praktika Lietuvos teismuose). Vilnius: Jurisprudencija, 2005, t. 78(70).
28. KIRŠIENĖ, J., PAKALNIŠKIS, V., RUŠKYTĖ, R., VITKEVIČIUS, P. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
29. KŪRIS, E. Konstituciniai principai ir konstitucijos tekstas (2). Vilnius: *Jurisprudencija*, 2002, t. 24(16).
30. LASTAUSKIENĖ, G. Teisinio teksto interpretavimo ribų ir teisės principų santykis: teorinės nuostatos ir Lietuvos teismų praktika. Vilnius: Teisės problemos. 2005, 1(47).

31. LASTAUSKIENĖ, G. Turiningasis teisinio teksto aiškinimas – panacėja ar pavojus? *Jurisprudencija*, 2006, 8(86).
32. LASTAUSKIENĖ, G. Korektiško teisės principų taikymo prielaidos. Vilnius: Teisė, 2012, Nr. 85.
33. LASTAUSKIENĖ, G., Teismų „interpretacinis žaidimas“ ir jo doktrininės prielaidos. Vilnius: *Jurisprudencija*, 2012 m., Nr. 19(4).
34. LASTAUSKIENĖ, G. Teisės principai yra teisės „griaučiai“. *Teismai. lt*, 2015, Nr. 1.
35. LAUŽIKAS, E., MIKELĖNAS V., NEKROŠIUS V. *Civilinio proceso teisė: I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.
36. MEDELIENĖ, A. Principai kaip mokesčių teisės normų aiškinimo ir taikymo instrumentas nagrinėjant mokestinius ginčus. // *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: 2012.
37. MIKELĖNAS, V., VILEITA, A., TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.
38. MIKELĖNAS, V., AVIŽA, S., ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009.
39. MIKELĖNAS, V. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.
40. MIKELĖNIENĖ, D., MIKELĖNAS, V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia 1999.
41. NEKROŠIUS, I., NEKROŠIUS, V., VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999.
42. NEKROŠIUS, I. *Darbo teisė. Vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008.
43. NORCUS, R., KAVALNĖ, S. ir kt. *Bankroto teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.
44. SINKEVIČIUS, V., ŠAPOKA, G., BEINORAVIČIUS, D. ir kt. *Teisės raida: retrospektyva ir perspektyva*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
45. ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
46. TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė. I tomas. Monografija*. Vilnius: Justitia, 2005.
47. TRUMPULIS, U. Teisėtumo principo taikymas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje kaip teisingumo įvykdymo prielaida. *Jurisprudencija*, 2007, 12(102).

48. USHER, J. A. *Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai*. Vilnius: Naujoji Rosma, 2001.
49. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998.
50. VAIŠVILA, A., JOVAIŠAS, K., ir kt. *Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras. I dalis*. Vilnius: Teisės institutas, K. Jovaišo PĮ, 2000.
51. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2009.
52. VAIŠVILA, A. *Teisinis personalizmas: teorija ir metodas (Teisės sugrąžinimo visuomenei ideologija). Monografija*. Vilnius: Justitia, 2010.
53. VAITIEKIENĖ, E., VIDRINSKAITĖ, S., *Lietuvos konstitucinės teisės įvadas*. Vilnius: Justitia, 2001.
54. VALANČIUS, K., *Teisės pagrindai: konstitucionalistinis aspektas*. Vilnius: Technika, 2008.
55. VANSEVIČIUS, S. *Valstybės ir teisės teorija*. Vilnius: Justitia 2000.

Teismų sprendimai:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje J. M. v. I. O., Nr. 3K-3-518/2009.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2016 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje UAB „15min“ v. UAB „Lrytas“, Nr. e3K-3-513-916/2016.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. balandžio 7 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-7-14-303/2017.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje E.P. v. KB „Taupkasė, kredito unija“, Nr. e3K-3-234-469/2017.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. liepos 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-119-489/2017.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. rugpjūčio 3 d. nutartis civilinėje byloje N. D. v. VĮ „Širvintų rajono pirminės sveikatos priežiūros centras“, Nr. 3K-3-326-684/2017.

8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-199-248/2017.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. gruodžio 12 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-65-222/2017.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-480-378/2017.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje S. B. (S. B.), A. B., G. B. v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija, I. V, Nr. e3K-3-482-1075/2017.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. sausio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-72-1073/2018.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. sausio 9 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-17-648/2018.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. sausio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-34-699/2018.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-1073/2018.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje J. S., D. S. v. AB „ERGO Insurance SE“, Nr. e3K-3-9-695/2018.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Nemuno vaistinė“ v. UAB „Laurus Properties“, Nr. e3K-3-23-611/2018.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. AB „SEB bankas“, Nr. e3K-3-19-1075/2018.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. kovo 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-46-699/2018.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2018 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Valstybės sienos apsaugos tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos v. R. A., Nr. 3K-3-117-695/2018.
21. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2014 m. kovo 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-552-422-14.

22. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. lapkričio 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-1099-1062/2017.
23. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. gruodžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-5042-556/2017.
24. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. sausio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-11-502/2018.
25. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. sausio 9 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-1667-602/2017.
26. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. sausio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eA-56-1062/2018.
27. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2017 m. rugsėjo 19 d. nutartis *civilinėje byloje AB DNB bankas v. UAB „Vicus“*, Nr. 2-1645-330/2017.